"Tăblițele votive anepigrafe de la Viena"

DAN TOMA DULCIU

PARTEA I

1. Importanța descoperirii.

Studiul de față semnalează istoricilor descoperirea a două piese arheologice, datând de la începutul mileniului I d. Hr.: *"Tăblițele votive anepigrafe de la Viena".* Fiind într-o bună stare de conservare, cu reprezentări clar reliefate, acestea vin să completeze repertoriul artefactelor de acest gen, cunoscute în literatura de specialitate.

În ipoteza că amintitele tăblițe votive de plumb sunt obiecte de patrimoniu veritabile și nu falsuri[1], atunci avem șansa să le includem în lista de bunuri arheologice, cu valoare culturală și istorică, aparținând unor tezaure antice, având tangență cu trecutul străbunilor poporului român, aflate în prezent în afara granițelor țării noastre.

Tăblițele votive aparținând *"Cultului Cavalerilor Danubieni"* au fost când și când analizat de către istorici[2], subiectul nefiind încă tranșat din punct de vedere științific: este o problemă de istorie sau de religie ? Iar dacă este un capitol de istorie a religiilor, cum putem clasifica o asemenea credință spirituală, ilustrată de aceste obiecte votive: mit, cult sau religie precreștină ?

---

[1] Urmează să supunem cele două tăblițe de plumb mai sus amintite unei analize de specialitate efectuate de către o instituție recunoscută pe plan științific internațional: *"Laboratorium Institut für Isotopenforschung und Kernphysik, Universität Wien,Währingerstrasse 17,A-1090 Vienna, Austria",* respectiv *"Institutul de Fizică Atomică"* de la Măgurele (România).

2.

[1] D. Tudor, *Corpus monumentorum religionis equitum danuvinorum*, I, Leida, 1969, nr. 64, p. 36–37, pl. XXXII, Paračin, fosta Iugoslavie; nr. 174, p. 97–98, pl. LXXVI, Roma. În continuare se va cita D. Tudor, *CMRED*, I şi II. Pentru aceasta vezi şi lucrările: D. Tudor, *I cavaleri danubiani*, în *ED*, 1937, p. 189–365; idem, *Cavalerii danubieni*, în *Oltenia Romană*, ed. IV, Bucureşti, 1978, p. 365–368; idem, *Cavalerii danubieni*, în *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic – sec. X)*, Bucureşti, 1976, p. 141; R. Florescu, *Cavalerii danubieni*, în R. Florescu, H. Daicoviciu, L. Roşu, *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, Bucureşti, 1980, p. 86–87; S. Sanie, *Cavalerii danubieni*, în *Enciclopedia civilizației romane*, Bucureşti, 1982, p. 175–176; M. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Cluj-Napoca, 1984, p. 184, 211; M. Bărbulescu, în *Istoria românilor*, II, Bucureşti, 2001, p. 252; I. H. Crişan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, Bucureşti, 1986, p. 411–412; idem, *Civilizația geto-dacilor*, Bucureşti, 1993, II, p. 161–162; M. Opperman, *Tracii. Între Arcul Carpatic şi Marea Egee*, Bucureşti, 1988, p. 233–234; Alexandra Ştefan, *Cavalerii danubieni*, în *Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, I (A–C), Bucureşti, 1994, p. 266–267; V. Marin, *Cultul Cavalerilor danubieni*, în *Revista de istorie militară*, 5, 1996, p. 33–35; Maria Bărbulescu, *Viața rurală în*

2. Proveniență.

Aceste relicve arheologice au fost procurate în luna octombrie 2016 de la un anticar din Viena. Achiziționarea celor două artefacte s-a fundamentat pe convingerea noastră că prezentarea lor va contribui la aprofundarea trecutului istoric al populației din zona carpato-dunăreană, la lărgirea cunoștințelor privind cultura, credințele și nivelul de dezvoltare spirituală ale locuitorilor din această parte a Europei, la sfârșitul secolelor I a. Hr.- III d. Hr.

3. Descriere generală.

Fig.1 –”**Tăblița A”**, lingou de plumb, de formă dreptunghiulară, având dimensiunile: Înălțime 11,5 cm, Lățime 7,5 cm, Grosime 0,5 cm.

”**Tăblița A**” are reprezentări iconografice doar pe avers, fața (1), fiind încadrată de un chenar șnuruit [3], care delimitează două câmpuri iconografice: superior și inferior.

”Tăblițele anepigrafe de la Viena”, (A, B), reprezentând ”*Cultul Cavalerilor Danubieni”*

Fig.1. ”**Tăblița A”**

[3] Același tip de chenar șnuruit, dar de formă circulară, apare și pe ”Tăblița B”.

Aspect: culoare gri, cu urme de oxidare, precum și porțiuni lipsă, aflate în zona chenarului exterior. Tăblița prezintă semnul unei acțiuni de lovire violentă cu un obiect ascuțit, care i-a produs o fantă verticală, de lungime 1 cm, în zona superioară a acesteia.

4. **Iconografie**

Spre deosebire de alte tăblițe votive de plumb, având un număr redus de reprezentări iconografice, *„tăblițele anepigrafe de la Viena„* au o mulțime de personaje simbolice, distribuite în următoarele registre:

Registrul I: În partea superioară a tăbliței este prezent un simbol ichtiomorf (*"Pește")*, având semnificația de *„ofrandă„*.

Teologul german și istoricul religiei J. M. Dölger a încadrat plăcuțele votive din plumb în patru mari categorii, în funcţie de diferitele roluri atribuite peştelui în registrele iconografice ale acestor artefacte[4]. În clasificarea sa nu apare însă acest tip de reprezentare a peștelui, în registrul superior.

Registrul II: Înfățișează imaginea a două personaje, poziționate afrontat, însoțite de două reprezentări adiacente (*Acoliții*), precum și de două simboluri astrale (*luceferii de dimineață și de seară*);

Registrul III: Un personaj feminin, *"Marea Zeiță"* sau *"Zeița Mamă"*[5], flancată de două personaje ecvestre, în poziție afrontată, așezate simetric, de o parte și de alta a eroului principal. Ei sunt simbolul definitoriu al *„Cultului Cavalerilor Danubieni"*. Deasupra lor se află două păsări.

Registrul IV: Două reprezentări zoomorfe, dispuse în poziție afrontată. Ele sunt despărțite de un vas ritualic, având două toarte (*Cantharos*).

Registrul V: două reptile (ofidieni/șerpi), reprezentate schematic, aflate în poziție afrontată, despărțite de o figură quadripunctiformă, simbolizând o casă, un castru, o așezare umană, ziduri de apărare.

Corpul sinuos al șarpelui este un semn totemic, pe care V. Pârvan îl consideră *"un simbol religios de apărare"*, respectiv *"singura reprezentare plastică cu caracter religios din La Tène-ul getic."*

Un punct de vedere relativ diferit îl are D. Tudor, care apreciază că figura stilizată a șarpelui reprezintă o imagine simbolică a victoriei. Într-o altă opinie, șarpele este o reprezentare mistică și mitică extrem de complexă, întipărită profund în imaginarul unor elite războinice din societatea geto-dacă (M. Eliade).

---

[4] ***"Ichtys; Das Fischsymbol in frühchristlicher"* (*„Ichtys, Simbolul peștelui în Creștinismul primitiv*"), 1910.**

[5] **Acestei importante zeități feminine i s-au atribuit, după cum vom vedea în continuare, diferite identități mitice.**

La romani, simbolul șarpelui, la care i se adaugă un cap de lup, este preluat din mitologia dacilor, ca urmare a contactului năvălitorului cu oștile popoarelor transdanubiene. Acest simbol complex, este folosit ca stindard de luptă (un semn războinic), către sfârșitul veacului I d. Hr. De altfel, steagul dacilor (corp de șarpe cu cap de lup) este redat și pe *Columna lui Traian*, în special în scenele de război, fiind cuplat în mod intenționat cu figura lui Decebal, ceea ce denotă semnificația mistică atribuită celor două entități (regele dac și simbolul său totemic).

Cutuma dispunerii unor simboluri perechi în poziție afrontată este un ”*signum*” militar, sugerând ideea de apartenență a posesorului tăbliței votive unei caste războinice.

Fig 2. ”Tăblița B”

În Fig. 2 este prezentă fotografia celui de al doilea artefact din plumb, achiziționat de la același anticar. ”**Tăblița B”**, de formă circulară, are diametrul de 9 cm.

Forma geometrică de disc a acestei piese de colecție este mai rar prezentă în rândul tăblițelor votive de plumb; ca urmare, aceasta din imagine poate fi considerat un obiect cu o valoare istorică apreciabilă.

Datorită condițiilor precare în care a fost păstrat, artefactul a suferit unele vizibile deteriorări, cu toate acestea claritatea simbolurilor nu este afectată foarte mult.

Din punct de vedere tipologic, această tăbliță face parte din categoria artefactelor votive, având trei registre de simboluri.

În *registrul I,* aflat în partea superioară a tăbliței, sunt prezente simbolurile astrale, un personaj uman, apoi nelipsitele păsări.

La mijloc, în *registrul II*, se observă *”Marea Zeiță„*, flancată de cei doi călăreți, *”Cavalerii Danubieni”*, însoțiți evident de *”acoliții”* lor, doi războinici, purtători de drapele sau arme.

În *registrul III* apar alte simboluri comune acestui tip de tăblițe: pomul vieții, probabil un animal totem etc.

5. Domenii de analiză.

În lipsa unor date exacte privind situl arheologic unde au fost găsite, epoca în care pot fi datate, atelierul care a manufacturat tăblițele votive sau curentul spiritual căruia pot fi atribuite, singurele elemente de la care trebuie începută analiza acestor artefacte și care ar putea contribui la găsirea de răspunsuri viabile acestor întrebări sunt analiza iconografiei, a materialului din care sunt confecționate tăblițele precum și studierea lucrărilor de specialitate dedicate acestor subiecte.

6. Observații privind starea fizică a tăblițelor.

Ceea ce ne-a atras atenția încă de la început a fost aspectul îngrijit, coerent și elocvent al desenelor, îndeosebi de pe ”**Tăblița A”**, ceea ce, în comparație cu alte artefacte asemănătoare, ni s-a părut neverosimil și, aparent, inedit. Totodată, cele două *”tăblițe votive de la Viena”* se înfățișează într-o relativ bună stare de conservare, nu au părți semnificative lipsă, desenul este vizibil.

O primă concluzie ce se poate desprinde este faptul că **”Tăblița A**” poate fi considerată o matriță, un model, un șablon bine realizat.

Paternul grafic (tipologia scenelor de pe tăbliță) era însă diferit de al celorlalte tăblițe cercetate de specialiști, în sensul prezenței unor registre inedite: *”peștele”,* poziționat în registrul I, respectiv un număr mai mare de registre suprapuse (5 registre).

Este evidentă, de asemenea, grija meșterului de a reda cu mare precizie simbolurile de pe plachete, de a păstra cu fidelitate detaliile matriței originale, presupunând că plăcuțele nu erau confecționate într-un singur exemplar.

7. O dovadă a valorii *”tăbliței votive anepigrafe A de la Viena”.*

Studiind bibliografia de dată recentă, consacrată acestui subiect, am identificat în revista *”Almogaren”* un articol semnat de cunoscutul cercetător Rudolf Frantz Ertl, prezentând o reproducere fotografică, un model aproape identic al **”Tăbliței A”** (achiziționată de noi în luna octombrie 2016).

Fotografia, datată 2013, face parte dintr-o serie de reproduceri, care ilustrează un amplu studiu al acestui autor, dedicat prezentării unui tip necunoscut de tăblițe votive de plumb, specifice *”Cultului Cavalerilor Danubieni”*.[6]

Rudolf Franz Ertl afirmă cu tărie că tăblița de plumb, descrisă de el, aflată într-o colecție particulară, este unicat: *”Das erste und bislang einzige Exemplar einer Donaureiter-Bleivotivtafel mit einem großen Fisch im obersten Register”* [7].

În continuarea articolului, este prezentat conținutul registrelor acestei tăblițe: *”Dedesubt, în registrul dedicat zeităților, se poate observa existența*

---

6 **Rudolf Franz Ertl, *”Neue Donaureiter-Bleivotivtafeln entdeckt”* (*”Noi tăblițe votive de plumb ale Cavalerului Danubian descoperite”*), în *” Almogaren”*, nr. 44-45/2013-2014, p. 99-134.**

7 **(trad: *”Primul și, prin urmare, singurul exemplar al unei tăblițe votive de plumb al Cavalerului Danubian, având un pește mare în registrul de sus.”* Însă, exemplarul achiziționat de noi în octombrie 2016 infirmă ideea unicității tăbliței cu modelul peștelui poziționat în registrul superior.**

Selenei, Sol Invictus și a luceferilor de dimineață și de seară. În cel de al treilea registru este prezentă ”Marea Zeiță” (Epona) și ”Cavalerul Danubian”. Registrul dedicat taurului ne-a reamintit de ”taurobolium”-ul (sacrificiul taurului) pentru Magna Mater. În registrul de jos, care de obicei prezintă imaginea celor patru elemente, de data aceasta sunt doi șerpi. Așa numitul castru roman Carnuntum este neclar, deoarece peste el se află o pată de rugină. Proveniența: colecție privată.”.

În anul 2013, când a apărut acest exemplar inedit de tăbliță votivă din plumb, provenind probabil din Panonia, localitatea de baștină a colecționarului, prezența peștelui în poziția superioară a atras de la început atenția, motiv pentru care piesa a fost catalogată ca fiind extrem de valoroasă și de rară.

Având în vedere existența unui al doilea exemplar, cel descoperit în anul 2016 (”**Tăblița A”**), identic cu artefactul analizat de savantul Rudolf Franz Ertl în anul 2013, ne-am pus întrebarea dacă piesa aflată într-o colecție particulară austriacă este originalul sau doar o copie bine realizată după un model care a circulat în zona bazinului dunărean, din care și subsemnatul deține un exemplar? Sau dacă **”Tăblița A**” este matriță, șablon sau doar o copie ? Aceeași problemă se pune și în cazul celei de-a doua piese achiziționate de la anticarul vienez în 2016.

J.F. Ertl, unul dintre cel mai mari specialiști în domeniul tăblițelor votive de plumb dedicate ”*Cultului Cavalerului Danubian*”, a consacrat în perioada 1996-2011 un ciclu de studii [8], dedicate în special unor tăblițe de plumb cu reprezentarea ”*Cavalerului Danubian*”, găsite în cuprinsul castrului roman din Carnuntum (localitate aflată la jumătatea distanței dintre Viena și Bratislava). Studiul său, din 2013, nu ridică nici un semn de întrebare cu privire la autenticitatea tăbliței analizate și nici cu privire la unicitatea tipologiei tăblițelor cu simbol ichtioform în registrul I, afirmând că piesa descrisă de domnia sa este prima și singura tăbliță având acest model.

[8] **R. F. Ertl (1996) ”*Donaureiter Bleivotivtafeln. Herausgegeben vom Museumsverein Petronell-Carnuntum, Auxiliarkastell*. Wien, Petronell; idem, (1996) ”*Vier Donaureiter-Bleivotivtafeln aus Carnuntum. Römer- zeit -Mittelalter.* Festschrift Herma Stiglitz. Herausgegeben vom Museums - verein Petronell-Carnuntum Auxiliarkastell; idem, (1997 ”*Gold und Silber. Antike Schätze aus Noricum und Pannonien. Herausgegeben vom Museumsverein Petronell-Carnuntum, Auxiliarkastell*. Wien, Petronell; idem,(2006) ”*Beiträge zur römischen Kulturgeschichte in "Carnuntum – die Metropole am Rande des Imperiums*", herausgegeben von Ernest Windholz im Auftrag des Vereins Pro Altenburg. 1. und 2. Auflage. Bad Deutsch-Altenburg; idem, (2009)” *Spuren im Stein*. Herausgegeben von Ernest Windholz im Auftrag des Vereins Pro Altenburg. 1. Auflage. Bad Deutsch-Altenburg; idem, (2011) ”*Marc Aurel – Kaiser, Feldherr und Philosoph. Ein Leben zwischen Rom und Carnuntum; idem, ”*Herausgegeben von Ernest Windholz im Auftrag des Vereins Pro Altenburg. 1. Auflage. Bad Deutsch-Altenburg; idem, und F.X. Prascsaits (2001)” *Inschriften: Spiegelbilder des Lebens. Hrg. v. Museumsver. Petronell-Carnuntum,* Auxiliarkastell. Petronell.**

8. Observații privind tăblița votivă descrisă în revista ”Almogaren”.

Analizând fotografia artefactului reprezentând *”Cultul Cavalerilor Danubieni”,* cu peștele poziționat în Registrul 1, primul element pe care l-am remarcat a fost aspectul exterior al tăbliței, imaginea de ansamblu a acesteia. Tăblița, a cărei descriere a fost oferită lumii științifice în anul 2013 de J.F. Ertl, este surprinzător de bine conservată, fiecare registru este complet, toate detaliile sunt prezente în integralitatea lor. Pare că a fost păstrată timp de două mii de ani într-un seif de bancă, în condiții de mediu excepționale.

Comparând-o cu piesa aflată în posesia noastră (”**Tăblița A”**), observăm că dimensiunile diferă: **”Tăblița A”** are dimenisiunile 11,5 cm x 7,5 cm, pe când tăblița analizată de J.F. Ertl are alte dimensiuni: 11 cm x 7,4 cm. Aceasta însamnă că, probabil, cele două obiecte provin din ateliere diferite, fiind știut că modelele circulau de la un atelier la altul, existând obiceiul răspândit în epocă de a se copia anumite tipuri de tăblițe sau a se confecționa matrițe după șabloane preexistente.

9. Zăcăminte de plumb pe teritoriul Daciei.

În așteptarea rezultatelor concrete ale analizei unui laborator de specialitate, privind componența concretă a materialului din care au fost executate ”**plăcuțele votive anepigrafe de la Viena”**, inclusiv date despre vechimea acestora, ne mulțumim cu o constatare la îndemâna oricui: tăblițele sunt realizate din plumb (culoare specifică, greutate, maleabilitate).

Dar, de unde ar putea proveni materia primă pentru prelucrarea unor asemenea artefacte ?

Se cunoaște că **p**lumbul este elementul chimic având numărul de ordine 82 în *”Tabelul periodic al elementelor”,* fiind un metal greu, de culoare gri-argintie, cu densitatea foarte mare.

În ceea ce privește repartiția elementelor chimice pe scoarța terestră, plumbul ocupă un modest loc 13, dintr-un clasament al primelor 25 de elemente naturale ale globului terestru.

Elementul	%	Elementul	%	Elementul	%	Elementul	%
Oxigen	49,52	Carbon	0.087	Uraniu	$8*10^{-3}$	Argint	$n*10^{-6}$
Siliciu	25,75	Mangan	0,08	Wolfram	$5*10^{-3}$	Bismut	$n*10^{-6}$
Aluminiu	7,51	Sulf	0,048	Zinc	$4*10^{-3}$	Aur	$n*10^{-7}$
Fier	4.70	Crom	0,033	Plumb	$2*10^{-3}$	Platină	$n*10^{-7}$
Calciu	3,39	Zirconiu	0,023	Beriliu	$1*10^{-3}$	Germaniu	$n*10^{-9}$
Sodiu	2,64	Nichel	0,018	Staniu	$n*10^{-4}$	Galiu	$n*10^{-9}$
Magneziu	1,94	Vanadiu	0,016	Molibden	$n*10^{-4}$	Radiu	$n*10^{-10}$
Hidrogen	0,88	Cupru	0,01	Antimoniu	$n*10^{-5}$		
Titan	0,58	Cobalt	0,01	Mercur	$n*10^{-5}$		

De asemenea, ținând cont de proporțiile în care pot fi găsite unele elemente în exploatările miniere, *Plumbul* este asociat, de obicei, cu *Zincul* și *Argintul.*

Minereu	Component util Principal	Conținutul mediu minim, % (g/t)	Componenți asociați principali
Aurifer	Au	2-3 g/t	Ag
Cuprifer	Cu	0,5-0,8	Au,Pb,S
Plumbos	Pb	2-4	Zn,Ag
Zincos	Zn	3-5	Pb,Cd,In,Ga
de Pb+Zn	Pb+Zn	3-4	Ag,Cu
de Fe	Fe	20-30	Mn,Ni,V,Ti
de Mn	Mn	25-35	Fe
de Mo	Mo	0,3	Cu
de Al	Al_2O_3	30-50	V,Ti
de N i	Ni	0,2-0,3	Cu,Pt
de Cr	Cr_2O_3	30-32	Fe
de Ti	Ti	7-8	Zr
de U	U	0,02	Au,V,Co
de W	WO_3	0,3	Mo
de Sn	Sn	0.3	Ge,In,,Ga
de Co	Co	0,2	Ag,Ni,Bi,U,Ra
de Hg	Hg	0,1	-
de V	V_2O_5	0,2	Ti

Aşadar, sursa principală de plumb o constituie minereurile sulfuroase de plumb sau cele polimetalice. Proprietăţi speciale ale plumbului sunt: afinitate chimică faţă de oxigen redusă, densitate mare, solubilitate scăzută sau chiar insolubilitate pentru multe metale şi temperatură mică de topire (327 grade Celsius).

Cele mai importante minerale derivate din *plumb* sunt:

- GALENA(PbS), conține 86,6% Pb, cristalizează cubic, are D=2÷3, culoare alb-cenuşiu cu luciu metalic;
- CERUZIT($PbCO_3$), conține 77,5% Pb, cristalizează rombic, are D=3÷4, culoare alb-cenuşiu, incolor sau galben-brun;
- ANGLEZIT($PbSO_4$), conține 68,3%Pb, cristalizează rombic, are culoare albă, galbenă sau verde.

Alte minerale care conțin plumb:

- BOURNONIT($PbCuSbS_3$), conține 42,6% Pb şi 13% Cu, cristalizează rombic, are D=2÷3, culoare alb-cenuşiu cu nuanțe verzui;
- CROCOIT($PbCrO_4$), conține 68,9% PbO şi 31,1% Cr_2O_3, cristalizează monoclinic, are D=2÷3, culoare portocaliu sticlos;
- WULFENIT($PbMoO_4$), conține 61,4% PbO şi 36,8% MoO, cristalizează tetragonal-piramidal, are D=2÷3, culoare galben-portocaliu;
- BOULANGERIT($Pb_5Sb_5S_{11}$), conține 55,42% Pb, cristalizează monoclinic, are D=2÷3, culoare cenuşiu-alb cu tente albăstrui.

Plumbul brut, obţinut prin topirea reducătoare a aglomeratelor de plumb, conţine impurităţi precum: Zn, Sn, As, Sb, Bi, Cu, Ni, Fe, Co, Ag, Au, S. De aceea, el trebuie supus unui ”*proces de afinare”* (rafinare prin oxidare).

Pe plan mondial, *Plumbul* (Pb) este unul dintre cele mai vechi metale cunoscute, fiind exploatat de cel puțin 8000 de ani, fapt confirmat de artefacte, de istorii vechi și alte scrieri, inclusiv cartea biblică a ”*Exodului”*.

Plumbul este unul dintre cele șase metale biblice, menționate în ”*Vechiul Testament”: ”Aurul, argintul, arama, fierul,* ***plumbul****, cositorul și tot ce trece prin foc, să le treceți prin foc, ca să se curețe; afară de aceasta, și cu apă de curațire să le curățiți..*[9]*.*

Plumbul mai este pomenit tot în textele *sfintei scripturi* astfel: ”*Foalele s-au ars, plumbul s-a topit de foc și turnătorul în zadar a topit...”.*[10]

Pe teritoriul Turciei au fost găsite mărgele de plumb, fiind datate acum aproximativ 6500 de ani.

În Egiptul faraonic, plumbul a fost folosit pentru glazura ceramică si aliaje de lipit, precum și pentru turnarea obiectelor ornamentale.

Fardurile negre pe care egiptenii le foloseau pentru machiajul ochilor erau pline de plumb.

Romanii au folosit plumbul mai cu seamă pentru sistemul de aprovizionare cu apă. Țevile romane de plumb aveau lungimea de 3 metri și erau fabricate în 15 modele, cu diametre diferite.

---

[9] **în *Cartea Numerii,* cap. 31, vers. 22**
[10] **în *Cartea Ieremia*, cap. 6, vers. 29**

Conducte romane au fost descoperite în Roma de astăzi și în Anglia, cele mai multe dintre ele găsindu-se într-o condiție excelentă. Cuvântul roman “*plumbum*”, ce descria burlane de apă și conectori, stă la originea denumirii actuale a metalului.

În țara noastră, însă, majoritatea zăcămintelor minerale de plumb şi zinc se găsesc asociate; cele mai importante zăcăminte se află la Baia Mare, Baia Sprie, Baia de Arieş, Baia Borşa, Băiţa Bihor, Zlatna, Ruşchiţa, Nistru, Cavnic, Turţ, Ocna de Fier, Rodna Veche, Rusca Montană. Așadar, cele mai multe zăcăminte se află în Transilvania.

Având asemenea importante bogății minerale, era normal ca pe teritoriul României de astăzi să se descopere relicve istorice, făurite din acest metal, cum ar fi oglinzile mici de plumb, găsite la Sucidava, Drobeta, Apulum, plăcuțele cu relief, reprezentând pe cavalerii ”*Cultului Călărețului Danubian”*, statuete votive, tuburi de canalizare, obiecte de uz casnic divers.

10. Oficine de prelucrare a plumbului în Dacia.

Nu s-a stabilit până în prezent centrul de producție al acestor artefacte de plumb, deși se știe că în Munții Apuseni dacii (iar ulterior romanii) exploatau zăcăminte aurifere și de argint, despre aceste activități existând suficiente informații istorice. Or, descoperirea de oglinzi rotunde sau pătrate, confecţionate din plumb, a permis crearea unei tipologii concrete, prin care s-au cules suficiente date referitoare la caracteristicile atelierului: creuzete, tipare, dar şi rebuturi de fabricaţie.

Cel mai mare număr de oglinzi din plumb au fost descoperite la Sucidava, dar arheologii au identificat și alte trei ateliere de prelucrare a plumbului:

1. **Sucidava**[11]. Aici au fost excavate peste 250 de oglinzi, datând din epoca romană târzie. Pe două dintre acestea s-a descoperit o inscripție, care contribuie la identificarea atelierului sau a celui care a realizat tiparul: ”*Forma(m) Lollianus fecit, F(o)rmam Brutus/f/ec(it)”* .

[11] Sucidava (*Sykibid* după Procopius, *Σucidava* potrivit lecturii lui Pârvan, în care Σ este pronunțat "ș"), este capitala antică a tribului dacic al ”*sucilor”*, fiind așezată în vatra orașului Corabia, Jud. Olt, pe teritoriul fostului sat Celeiu.

Oglindă de plumb, descoperită la Sucidava.

2. **Drobeta** (Turnu Severin)**.** Aici a fost dezvelit un cuptor rotund de încălzire a metalului, împreună cu resturi de topire, zgură, picături şi bucăţi de plumb topit şi patru oglinzi în faza de finisare.

3. **Apulum** (Alba Iulia). Aici, nu au fost descoperite până acum ateliere de prelucrare a plumbului, ci mai multe tipare, din care unul, păstrat în lut, şi alte două, în piatră. Fiecare tipar reprezintă o faţă a piesei, respectiv a oglinzii.

4. **Dierna** (Orşova Veche). Aici au fost descoperite fragmente de creuzete, câteva capace, precum și oale, având resturi de metal topit, bucăți disparate de zgură de metal, unele fragmente de aplici, inclusiv bucăţi de bare de plumb. A atras atenția descoperirea unei foițe de aur (7,1 x 2,4 cm), utilizată ca ***defixio,*** cu inscripţia: *”Demon im(m)unditi(a)e /te agite(t) Aeli Fir-/me, stte(t) supra caput Iuliae Surillae.”*

Din cele prezentate mai sus putem concluziona că, totuși, cucerirea romană nu a întrerupt extracţia din zonele miniere ale Daciei, ci din contra, necesităţile statului roman au solicitat din plin continuarea acestei valorificări a zăcămintelor existente. Acest meşteşug a continuat, preluând tehnica de extracţie şi continuând-o prin băştinaşii daci, cunoscători ai zonelor miniere locale, cât şi prin coloniştii aduşi în acest scop din Imperiul roman.

11. Obiectele obținute din prelucrarea plumbului pe teritoriul Daciei.

Se știe că, în comparație cu aurul și argintul, plumbul are un preț scăzut, iar romanii apreciau mai ales această calitate a metalului amintit.

Până în prezent, nu există informații certe, din care să rezulte că minele din Dacia au exportat plumb în alte provincii ale Imperiului Roman, deși acesta avea numeroase utilizări, dintre care amintim:

1. plumbul era întrebuințat în domeniul construcțiilor, la fixarea unor elemente de suprastructură ale monumentelor din piatră (ziduri de cetăți, case). Trebuie pomenit aici mai ales plumbul care se turna în jurul scoabelor care prindeau blocurile de piatră sau la fixarea de postament a unor monumente de bronz (statui), precum și la lucrări de canalizare;

2. plumbul era utilizat pentru reprezentarea unor divinităţi daco-gete, greco-romane, balcanice etc., sub formă de statuete (*Venus, Mercur* etc), pentru turnarea unor tăblițe votive (în *"Cultul Cavalerilor Danubieni"* etc), în celebrarea cultul morţilor (realizarea de sarcofage, capace de urne, tuburi pentru libaţii);

3. în numismatică (medalii, plachete, aliaje pentru realizarea de monede);

4. în metrologie pentru realizarea de unități de greutate (ponduri);

5. forme de turnare pentru piese de metal (aur, argint, bronz) etc.

Aceste artefacte (*Oglinzile de plumb*, larg răspândite în provinciile dunărene)[12] erau depuse ca ofrandă *Nimfelor*, zeiţelor *Venus*, *Junona* şi *Dea Syria*.

Prin metalul din care erau confecţionate, oglinzile de plumb îndeplinesc un rol apotropaic. De aceea erau depuse ca ofrande în temple. Dar aceste obiecte erau depuse și în interiorul unor morminte, cum rezultă din descoperirile arheologice ale unor necropole daco-romane de la Soporul de Câmpie, Obreja, Slăveni.

În Oltenia, s-au găsit oglinzi rotunde de plumb la Cioroiul Nou (unde s-a descoperit și o tăbliță votivă de plumb), în Banat, într-un mormânt descoperit la Deta, din perioada sarmaților, la Ulpia Traiana (unde s-a descoperit un singur

---

[12] Tudor D., "*Miroirs byzantins de plomb trové en Roumanie*", Dacia, 11-12, Bucarest 1947, p. 243-255. Idem, " *Le depot de mirrois de verre double de plumb trouvé à Sucidava*", Dacia, NS, III, Bucarest,1959, p. 415-443.; idem, "*Rame de plumb pentru oglinzi din Sucidava*", Drobeta, 2, 1976, p.73-73. Alicu D., Cociş S., "*Oglinzi romane de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa", Apulum, 24, p. 145-149.; Benea D.," Oglinzi romane din plumb descoperite la Drobeta*", Drobeta 1, p. 169-174.; Benga M., "*Un tipar ilustrând turnarea ramelor de oglinzi păstrat în colecţiile Muzeului din Sebes*", BCSS, p. 93-97; Ciugudeanu D., "*O descoperire ilustrând fabricarea oglinzilor din plumb la Apulum*", ActaMN, 31,1, p. 231-233.

exemplar de oglindă din plumb de formă rotundă, alături de exemplare mari din bronz).

Oglindă din metal alb: *cupru, plumb, staniu, arsen, zinc, de formă discoidală, cu mâner lateral perforat şi marginea reliefată. Aversul este lustruit.*
Descoperită la Vârteșcoiu, Jud. Vrancea.

PARTEA A II-A

1. Mai multe denumiri – un singur cult.

Având denumiri diverse, ”*Eqvitum Danuvinorum*”, ”*Cavaler Danubian*” (la nordul Dunării), ”*Călăreț Trac”*, (la Sud), acest personaj apare în diverse ipostaze iconografice, de fiecare dată sub chip de călăreț[13].

În lucrările de specialitate, precum și pe piața operelor de artă antice, plăcuțele votive sunt denumite ”*Dacian Rider*”[14], ”*Danubian horse-man*”, *”Thracian – Danubian mysteries plaquette”, ”Lead Mystery Plaquette” sau ”Roman Danube Mystery Plaquette.”*

Iată câteva plăcuțe votive de plumb, oferite spre vânzare la recente licitații desfășurate în Europa, ori înserate în paginile de prezentare ale unor diverse muzee europene:

”Thracian – Danubian mysteries plaquette”*. Roman Empire, II – III century AD, round lead plate (7,2cm) with frame consisting of a wreath of leaves outside and a dotted inside. This two registers in the upper bust of Sol and Luna surrounded by stars and birds, including Helena between the Dioscuri, the ride across each have a recumbent figure. Among victims scenes, equipment and animals can be seen. Beige lead patina, minor scratches.*

[13] Ambele denumiri, Cavaleri Danubieni- Călăreți Danubieni (la plural) sunt corecte, asemenea și Cavalerul Trac- Calărețul Trac.

[14] I. P. Culianu și C. Poghirc, colaboratori la realizarea ” *Encyclopedia of Religion*” (ER), îngrijită de Mircea Eliade, folosesc denumirea ” *Cavalerii Daci*”, pentru ”*Cavalerii Danubieni*” (vezi temele ”*Dacian Rider*”, în ER, IV,1987,p.195-196; idem, *”Geto-Dacian Religion*”, ER, V, 1987, p.537-540; idem, *”Thracian Religion*”, ER, XIV, 1987, p.494-497. Același termen este folosit de M. Eliade și I.P. Culianu în ”Dictionnaire des Religions”, Plon, 1990, tradus și publicat în românește la Editura Polirom în anul 2007 (”*Dicționarul Religiilor*”).

*”**Lead Mystery Plaquette”**, associated with the Danubian region in the 3rd Century AD, Helios/Sol in spread quadriga flies over numerous characters from Greek/Roman Mythology, including the Dioscuri with Helen, perhaps Fates, Furies, Graeae or Oracles, and Jason claiming the Golden Fleece from a dragon-headed man, together with others and animals, all within an architectural arch, approx 75mm x 75mm. Very fine*. ”

(cf https://www.the-saleroom.com/en-gb/auction-catalogues/baldwins/catalogue-id-srbal10023/lot-3fbdef2d-2a2b-4d56-885c-a47b00f3b17a)

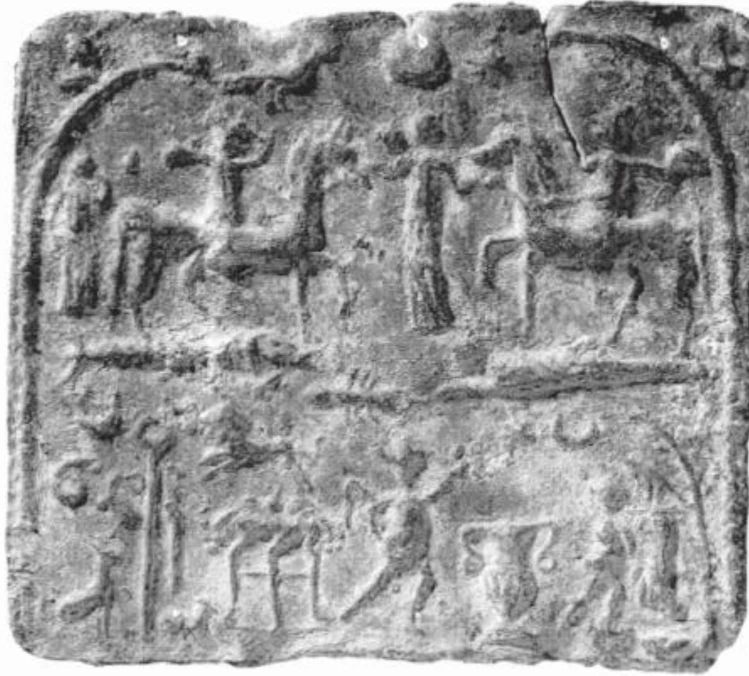
*”**Rectangular lead plate”** (9,4x7,6cm). Within a Aedicula with Corinthian capitals, curved gable with egg and dart and snakes in the spandrels a figure rich representation that is crowned by the head accompanied bouncing Quadriga the sol developed. In the middle of Helena stands between the Dioscuri, of which the left is riding away on a recumbent figure, the rights over a fish. To the left of a soldier and a civilian right in Greek*

garb. Below a shepherd who gutting hanging on a tree animal, three figures around a table on which a fish is (oracle?). Beige lead patina, minor scratches".

"Roman Danube Mystery Plaques, *3rd Century*"

"Danubian horse-men", *Belgrade City Museum, Belgrade*

"Lead icon of the Danubian horse-man", *Belgrade City Museum, Belgrade*

2. Teorii cu privire la natura cultului *”Călăreților Danubieni”.*

Asupra naturii reale a cultului s-au emis mai multe teorii[15]: Teohari Antonescu îi asimilează cu zeii *Cabiri* – ”protectori ai navigaţiei în lumea frigiană”[16]; Iozef Hampel îi identifică cu *”Dioscurii”* greci, protectori ai corăbierilor[17]; Mihail Rostovtev afirmă că avem de-a face cu o contopire a ”C*ultului lui Mithras*[18]*”* cu acela al *”Cavalerului Trac”*[19]*,* o divinitate pastoral-agricolă caracteristică triburilor trace; Franz Cumont îl cataloga drept un ”complex de credinţe legate de ritul unor zei barbari sau greco-romani”[20]; Dumitru Tudor opinează că avem de-a face cu ”un cult inspirat de credinţele geto-dacilor şi influenţate de stăpânirea romană”. În sfârșit, Mircea Dogaru îi atribuie ”*Cavalerului Trac*” funcţia de ”zeitate supremă solară, caracteristică lumii trace, zeu unic al daco-romanilor (II d.H.), ce se identifică mai târziu cu *Sfântul Gheorghe.”*

3. Simbolurile esențiale ale acestui cult.

Nu există relicve religioase, datând din veacurile II-IV d. Hr., care să conțină un așa de numeros set de simboluri, precum cele de pe tăblițele votive ale ”*Cavalerilor Danubieni”.* Dintre semnele de recunoaștere aparţinând cultului, amintim în special peştele, berbecul şi celelalte simboluri.

Element nu numai de decor ci și de substanță ideatică, peștele se oferă ”*Marii Zeiţe”* ca o ofrandă, pe o măsuță, fiind prezent şi în scena banchetului sacru.

De altfel, în ”**Tăblița anepigrafă A, de la Viena”**, simbolul peștelui este extrem de bine reprezentat, el fiind în același timp și un principal simbol paleocreștin, o formă de manifestare a artei sacre.

Una dintre caracteristicile uimitoare ale acestui cult este aceea că inițiații nu consumau nici un fel de carne, ci numai pește, un aliment considerat sacru, care purifica trupul și alunga demonii.

---

[15] https://lupuldacicblogg.wordpress.com/2014/05/30/cultul-cavalerilor-danubieni/

[16] T. Antonescu, ”*Cultul cabirilor în Dacia*”, București, 1889.

[17] J. Hampel, ”*Lovas istensegek dunavideki antik emlekeken*” (”*Zeii Călăreți pe monumente antice din regiunea Dunării”*), Archeologiai Ertesito, XXIII, 1903, p.305-365.

[18] Destul de enigmatice au rămas o serie de peșteri, folosite ca lăcaș de cult, cum ar fi Peștera Ceiris descoperită de V. Pârvan și localizată la Gura Dobrogei, sau peștera de la Limanu, descoperită de regretatul mare arheolog, V. Boroneanț. În peșterile Adam din Dobrogea și Veterani din Cazanele Dunării s-au atestat sanctuare de cult, dedicate lui Mithras.

[19] Maria Oprea, ”*Cavalerul Trac”,* ALAR, nr. 180, oct.2016 (http://www.alar.ro/n44/istorie-c280/cavalerul_trac-s519.html)

[20] F. Cumont, *”Note sur bas-relief de la Mesie Inferieure*”, BATH, 1896, p.11

În limba greacă, Peştele este **ΙΧΘΥΣ [ICHTIS] -** acronimul desemnând persoana Mântuitorului: *"**Ἰ**ησοῦς **Χ**ριστός, **Θ**εοῦ **Υ**ἱός, **Σ**ωτήρ"*, **("I**ēsous **Ch**ristos, **Th**eou **Y**ios, **S**ōtēr"), adică **"Isus Cristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitor".**

Această explicație a fost oferită de Origene, în *"Comentarii la Sfântul Matei"* [21], inclusiv de Sfântul Augustin[22] care, luând ca temei un apocrif târziu al *"Oracolelor sibiline"*, respectiv primele lui 27 de versuri, aceștia au creat, cu prima literă din fiecare vers, acrostihul *„IESOUS CHREISTOS THEOU UGUIOS SOTER STAUROS" („Iisus Christos Fiul Dumnezeului Mantuitor Cruce"*), ansamblu care se reduce la acrograma *„ICHTUS"*.

Nu este deloc întâmplător că Iisus Hristos își alege primii ucenici din rândul pescarilor (Simon, Andrei, Iacob si Ioan), chemându-i astfel: *„Veniți după Mine si vă voi face pescari de oameni".*[23]

Vorbind mulțimilor în parabole, Hristos aseamănă *"Împărăția Cerurilor"* unui năvod aruncat în mare, care adună tot felul de pești.

Simbolul peștelui apare uneori în mod figurat, alături de coșurile de pâine, invocând miracolul inmulțirii pâinii și a peștilor[24], fiind o anticipare a *"Cinei celei de Taină"* și apoi a *"Sfintei Euharistii"*.

Simbolul peștelui se aflã în strânsă legătură și cu apa vie a botezului, după cum reiese din textul ce aparține lui Tertullian: *„noi, peștii, ne naștem în apă ca Hristos, nu ne mântuim astfel decât prin apă."*

Mesajul acestui simbol este un îndemn de trăire a sfaturilor evanghelice. De aceea, creștinii purtau la gât peștișori din sidef sau metal cu inscripția *„fie mântuirea ta!".*

---

[21] ***P.G.*, vol. XIII, col. 1120**
[22] ***"De civitate Dei"***
[23] **Matei, IV. 18.22, 19, Marcu I, 16.22.**
[24] **idem, 14, 15-21; 15, 32-39**

Vas pentru păstrarea uleiului sfințit, datând din secolul IV-V, descoperit în Banat, sub formă de pește.[25]

4. Ritualuri de inițiere

Pentru a fi acceptați printre membrii ”*Cavalerilor Danubieni*”, neofiții trebuiau sa treacă anumite încercări (teste), să dea dovadă de curaj, murind și înviind simbolic. În rândurile acestor cavaleri erau primite numai persoanele de sânge nobil, deoarece meseria nobililor era războiul, ei fiind elita țării. Personajele adiacente cavalerilor, *acoliţii*, au un rol important în procesul iniţierii, moment tratat plastic în registrul inferior, prin redarea gradului de iniţiere (Gradul 1: *Aries* -"*berbec*"; Gradul 2: *miles* -"*soldat*" şi Gradul 3: *leo* -"*leu*").

Istoricul Dumitru Tudor, care a consacrat acestui cult studii ample, descifrează scenele legate de credinţele uraniene şi astrale, arătând că imaginile simbolice, ilustrând miturile astrale sunt poziționate întotdeauna în registrul superior, deasupra scenei principale, care redă mitul *„terestru*" al cultului, iar cele care se referă la lumea infernală, uraniană, apar de regulă în ultimul registru, cel inferior.[26] De asemenea, unele simboluri stranii şi, aparent fără o explicație logică, ar demonstra că acest mit avea conexiuni evidente cu unele practici magice şi oculte.

Tăbliţele ”*Cavalerilor Danubieni”,* respectiv cele mai vechi, în scena centrală au desenul ”*Marii Zeiţe”*, primind omagiile unui *Zeu* cavaler, sub copitele calului său fiind un dușman învins. În jurul ”*Marii Zeiţe”* sunt înfățișați doi Cavaleri, aflați în poziție afrontată, care trec peste corpurile celor învinși. În jurul acestei scene cu caracter marțial, în registrele secundare, sunt diferite simboluri de cult, zoomorfe: berbecul, taurul, leul, corbul, vulturul, cocoşul, şarpele, mai ales peștele. În registrele superioare sunt reprezentate şi divinităţile solare caracteristice acestui cult: Soarele, Luna, Luceferii etc.

Tăblițele prezintă scene de sacrificiu aparţinând cultului, numite ”*criobolion”* şi ”*taurobolion”,* precum şi banchetul ce se acordă în final în cinstea celor iniţiaţi. Mai apar și desenele diverselor obiecte ce contribuie la desfășurarea inițierii sacrale: masa pe care se află peştele, pâini, fructe, săbii, candelabre, opaiţe, blana berbecului, etc.

---

[25] **Dan Gheorghe Teodor, ”*Importuri creștine romano-bizantine la nordul Dunării de Jos”*, Carpica, XXIX, 2000, p.11- 26**

[26] **http://geticul.blogspot.ro/2010/04/cultul-cavalerilor-danubieni.html**

Personajelor prezente în iconografia acestor tablete li s-au atribuit identități diferite. De exemplu, cei doi cavaleri sunt apelați fie *dioscuri*, fie cei *doi Zamolxis*, simbol al libertății. De asemenea, personajul feminin poartă diverse eponime, fiind denumită fie *„Marea Zeiță”*, *”Marea Regină*”, ”Z*eița Bendis”*, ocrotitoarea Daciei, fie *”Zeița Nemesis”*, venerată de soldați și gladiatori, fie ”*Epona”*.[27] De altfel, chiar și pe monede din acea epocă apare uneori portretul unei zeități feminine, de pildă *Demetra,* imprimat pe monedele emise la Callatis, în epoca elenistică.

Din nelipsitul decor al acestor tăblițe votive amintim *Pasărea Phoenix*, pasărea nemuririi (descrisă de unii istorici drept *vultur*), *Corbul,* precum și, mai ales, *Peștele.*

5. Semnificația semnului *”Benedictio latina*”.

În majoritatea reprezentărilor plăcuțelor votive, ”*Călărețul Danubian*” apare alergând, făcând un semn caracteristic, cu brațul drept ridicat deasupra capului. Acest semn este cunoscut în literatura de specialitate drept *”benedictio latina*”.

Romulus Vulcănescu, analizând chestiunea modului în care este figurată mâna unor personaje mitice[28], afirma că:

”La începutul erei noastre figurarea mâinii revine în preocupările meșteșugarilor locali pe una din liniile tradiției geto-dace, aceea a integrării mâinilor în corpul figurii umane. Acesta este cazul plăcilor votive sau al monumentelor funerare cu imaginea ”cavalerului trac" sau a ”cavalerilor danubieni". Câteva sculpturi ale ”cavalerului trac” reprezintă imaginea zeului ridicInd mâna dreaptă sus și schițând gestul presupus de benedictio".

Deoarece piesele arheologice sunt foarte deteriorate, cercetătorii nu pot susține cu precizie dacă este vorba de un gest ritual sau de un salut. Totuși, pentru că mâna dreapta ridicată reprezenta la ”*cavalerul trac”* un presupus gest ritual, Romulus Vulcănescu înclină să creadă că și în cazul imaginilor de pe plăcuțele votive ale cultului ”*Cavalerilor Danubieni*” se pot conferi aceleași semnificații.

Arătând că multe artefacte arheologice descoperite în regiunea carpato-dunăreană pot fi puse în conexiune cu semnificația avută anterior de ”*mâna lui Sabazios*” , autorul se întreabă, totuși: ”*e aceasta o reluare târzie a gesticei sacre în gliptica provincial/romană sau o continuitate a motivului daco-getic specific cultului ”Cavalerului Danubian” ?*

[27] **idem**

[28] **R. VULCANESCU, *”Figurarea mâinii în ornamentica populară ro mână”,* în *”Revista de Etnografie și Folclor”,* Tomul IX, nr. 3, București, 1964, p. 36.**

6. Cultul ”Cavalerilor danubieni” - cult secret ?

Nu se cunoaşte care era denumirea oficială a acestui zeu local si nici în ce consta cultul său, ceremoniile şi ritualurile - venerarea sa efectuându-se în cel mai mare secret, constituind probabil şi o formă de opunere faţă de puterea de la Roma şi tot ce venea de acolo. Din cele de mai sus rezultă, de asemenea, că era cu totul interzis adepţilor de a divulga ceremonialul religios, amănunte despre modul lui de desfăşurare şi mai ales despre învăţăturile date de preoţi adepţilor.

În al doilea rând, era vorba de o religie tainică, diferită complet de celelalte existente, nefiind permisă adepţilor rostirea în public sau, cu atât mai mult, scrierea numelelor zeilor adoraţi. Doar semnele, recognoscibile celor inițiați, dovedeau apartenența purtătorilor tăblițelor de plumb la un cult al unei religii de mistere.

Aceasta ar putea fi o explicație a lipsei de texte scrise pe astfel de obiecte votive din plumb.

7. Amulete, obiecte de cult sau opere de artă ?

Tăblițele votive, confecționate din materiale foarte diverse - metal, bronz, plumb, teracotă sau piatră - erau create în serii restrânse de către meşteşugari locali, potrivit unor modele grafice, împrumutate de la un atelier la altul. Cele de dimensiuni mai mari erau dăruite unor temple sau lăcașe de cult.

Tăblițele de plumb, de dimenisuni mici, care ilustrează faza maximă de dezvoltare a cultului ”*Cavalerilor Danubieni”,* având doi călăreţi, poziționați în jurul ”*Marii Zeițe”*, erau rareori purtate de către credincioşi, atârnate la gât, sperând să le atribuie puteri magice, fiindcă plumbul putea fi nociv.

8. ”*Cultul Cavalerilor Danubieni*” dedicat lui Burebista ?

Conform unor interpretări mai recente, acest zeu (”*Călărețul Danubian”*) simbolizează soldații ecveștri ai getului Burebista şi ai marelui preot Deceneu, ce arborau stindardul cap-de-lup al zeului Zamolxis, simbol al libertăţii şi vitejiei războinicilor.

La geto-daci, calul, animal solar, era un simbol al nemuririi. Este posibil ca acest ”*Cavaler Danubian”* să fie însuşi Burebista, simbol şi idol și al tracilor balcanici. Cultul amintit a cunoscut treptat o extindere tot mai mare, cuprinzând provincia Tracia, sud-estul Macedoniei şi, în secolele II—III, Moesiile şi Dacia.

9. *”Călărețul Trac”* versus *”Cavalerul Danubian”*

Fără a utiliza această terminologie, care se va impune doar în secolul XX, Odobescu vorbește în studiul ”*Artele în România în periodul preistoric”* despre *”Cavalerul Trac*”, făcând presupunerea eronată că monedele pe care figurează motivul calărețului ar fi monedele geților.

”*Cavalerul Trac*” era un zeu divinizat în Provincia Tracia (în special în Valea Mariței, în zona Munților Rodopi etc.), răspândindu-se în toate direcțiile: în cele doua Moesii și de aici, concomitent cu înaintarea armatei romane, în Dacia.

Având o vechime impresionantă, în epoca romană, prin sincretism, a devenit zeu al vegetației, al vieții, al vânatorii, al lumii subterane, chtonice, cu atribute eschatologice.

Cultul „Cavalerului Trac” a fost în mod eronat considerat în trecut ca fiind al *Cabirilor,* al *Dioscurilor*, al *Călăreţului Traco-Mitriac* etc.

Cât despre cultul ”*Cavalerilor Danubieni*”, terminologia adoptată are următoarea explicație: ținând cont de faptul că aria lor de adoraţie acoperea, din punct de vedere geografic, zona provinciilor romane de la Dunărea mijlocie şi inferioară: Dacia, Moesia, Panonia şi Dalmaţia, cultul va purta denumirea de ”*Cultul Cavalerilor Danubieni”* (dunăreni), fiindcă avem de a face cu un cult local, format iniţial din credinţele unui singur popor, sălășuind în Valea Dunării.

”*Cultul Cavalerilor Dunăreni”* s-a practicat de-a lungul unei perioade de timp relativ scurte, ce a cuprins secolele II-IV d. Hr.

Caracteristicile acestui mit, venerat în teritoriile locuite de geto-daci, și împrumutat apoi și coloniștilor, poate fi reconstituit, interpretând scena centrală ce apare în numeroase tăbliţe. El se bazează pe o temă maniheistă, întâlnită în mai multe religii din antichitate, respectiv lupta dintre Bine şi Rău. Cavalerii reprezintă Binele, care calcă sub copitele cailor lor duşmanul, adică Răul.

Într-o altă interpretare, Binele, reprezentat de zeul solar – *Sol Invictus* – luptă şi învinge pe zeul morţii şi al infernului, întruchipat de un animal fabulos, semănând cu un şarpe, călcat de copitele calului.

După o luptă dramatică, plină de eroism cu duşmanul, cavalerii se întorc acasă învingători, fiind primiţi de o ”*Mare Zeiţă”*.

În timp, mitul a fost îmbogăţit, fiind introduse două personaje, asociate ”*Marii Zeiţe”*, reprezentând treimea sacră.

Cavalerii, alături de arme, poartă şi un stindard, cunoscut sub numele de **draco,** constituit dintr-un corp de şarpe, așezat în vârful unei lance. De altfel, încă din epoca lui Decebal, dacii arborau acest însemn religios și de autoritate supremă (sacerdotalo-militară), fapt reliefat și pe numeroasele scene reprezentate pe ”*Columna lui Traian”.*

"Marea Zeiţă", prezentă în toate scenele *"Cavalerilor Danubieni"* pe loc central, a fost probabil o veche divinitate geto-dacică. Datorită sincretismului specific *"Cultul Cavalerilor Danubieni"*, adoratorii săi au împrumutat și conferit acestei zeități o serie de atribuţii ale entităților sacre aparținând altor culte antice, cum ar fi: *Diana, Nemesis, Cybela şi Epona*-prezentă mai ales în lumea celtică.

Gr.Tocilescu consideră că în mitologia geților exista o zeitate de origine tracă, *Cotys*, în timp ce V. Pârvan observă că geții, mai ales poporul de jos, credeau într-o veche zeitate – *"Marea Zeiță"* – a rodirii, a creației și fecundității.[29]

Herodot[30] afirmă că *Bendis*, zeița atât de venerată de femeile trace, era o divinitate de la nordul Dunării.

Cele trei divinităţi – doi Cavaleri şi o *"Mare Zeiţă"* – constituiau, fără îndoială, o triadă căreia i se atribuiau puteri supranaturale în cele trei lumi: pământeană, cerească (solară) şi cea infernală (chtonică).

Istoriografia bulgară a cercetat un număr de peste 2000 de reprezentări ale *"Cavalerilor Danubieni",* pe care istoricii de aici îi denumesc *"călăreții traci*", deoarece au fost identificați în peste 350 de localități din Tracia sau din zonele înconjurătoare[31].

În anul 1999 și 2000, Banca de Stat a Bulgariei a emis însemne monetare cu imaginea *"Călărețului de la Madara"*, reprezentând o statuie gigantică ecvestră, de secol VIII d. Hr., considerată de mulți cercetători drept reminiscență a cultului *"Călărețului trac".*

Încă din anul 1937, D. Tudor a explicat cu argumente faptul că între mitul *"Cavalerilor Danubieni"* și *"Călărețul Trac"* este o deosebire esențială[32].

Majoritatea exemplarelor pieselor arheologice având *"Cavaleri Danubieni"* au drept suport marmura. Cum s-ar putea explica acest fenomen ? Probabil, strămoșii noștrii cunoșteau faptul că un metal înrudit cu plumbul, și anume *Cositorul*, adică *Staniul*[33] , are o proprietate foarte ciudată: la temperaturi de sub minus 18 grade Celsius, orice bucată de cositor suferă o transformare spectaculoasă: își pierde înfățișarea obișnuită, respectiv aspectul solid și culoarea gri-argintie, cu luciul metalic caracteristic, transformându-se într-o pulbere cenușie. Este ceea ce în fizică și chimie se numește fenomenul de *"alotropie*", adică trecerea într-o altă stare alotropică a unui element, funcție de condițiile de mediu. Aceasta să explice, oare, raritatea acestor artefacte ?

---

[29] V. Pârvan*, "Getica*", p. 295.

[30] Herodot, " Cartea IV, 33

[31] cf. N. Dimitrova, *"Inscriptions and Iconography in the Monuments of the Tharcian Rider"*, in "Hesperia", nr. 71/2, 2002, p. 71-79.

[32] D. Tudor, *"Tăblițe votive ale cavalerilor danubieni*", BCMI, XXX, 1937, p. 110

[33] Staniul, în latinește "Stannum", provine din sanscrită, unde are înțelesul de "rezistent,durabil". La început, aliajul format din argint și plumb s-a numit "staniu" – ceva rezistent sau durabil.

Adică, tăblițele de *cositor* cu caracter votiv au dispărut, pulverizându-se literalmente, în schimb cele de plumb au reușit să supraviețuiască. Este o simplă ipoteză. De aceea, meșterii din antichitate preferau rezistența marmorei, al cărei aspect estetic era și mai impresionant.

În urmă cu câteva decenii, D. Tudor a abordat chestiunea *"Cultului Cavalerilor Danubieni"* , prezentând, printre altele, un relief fragmentar cioplit în marmură albă (cu dimensiunile următoare: lungimea plăcii 11,5 cm, înălțimea 7,8 cm și grosimea de 1,8 cm), aflat atunci în *Colecția M.C. Soutzo*, donată Academiei Române. Partea de sus a artefactului lipsește. În centru se află bustul unei femei, fără brațe. În fața sa se află un trepied, iar în dreapta și stânga sunt cei doi cavaleri. Capetele lor, și o parte din bust, sunt distruse. Ei au dedesubtul copitelor cailor doi oameni căzuți. Execuția sculpturii este neîngrijită și sumară.[34]

"Cavalerul Danubian", relief în marmură din colecția M.C. Soutzo

Un al doilea fragment dintr-un relief în marmură, este rupt în colțul de stânga jos. Acest obiect se afla prin anii 40 ai secolului XX în depozitele *Muzeului Național de Antichități* din București. Măsoară 10,5 cm lungime, 7 cm lățime și 2 cm grosime.

Placa de marmură este mai bine executată din punct de vedere artistic, având aceleași reprezentări, dar din care nu s-au păstrat decât calul cavalerului –parțial, talpa piciorului cavalerului, sub care este căzut pe partea stângă un om, un picior al trepiedului ritual, sau, probabil, o parte din haina zeiței.

[34] **D. Tudor " *Cultul Cavalerilor Danubieni în Tomi"*, Anuarul Dobrogii*, XVII, 1936, p. 51-54.***

"Cavalerul Danubian", placă de marmură

D. Tudor, afirmă : *" E pentru prima dată când aflăm existența religiei Cavalerilor Danubieni"* la Tomi[35]. Și, în continuare, autorul precizează*: " Cultul lor, deși extrem de popular în Dacia, Pannonia și cele doua Moesii, e aproape inexistent pe coasta vestică a Pontului Euxin. Aci pătrunde târziu, cam prin secolul III d. Cr., de când datează cele două fragmente prezentate mai sus. Probabil că fragmentul din fosta colecție Soutzo să fi fost lucrat în Dacia și adus la Tomi de un credincios, probabil soldat, al acestui cult."*

Concluzia lui D. Tudor este aceea că, deși reprezentările religioase tradiționale ale acestui cult sunt de regulă localizate numai în centrul de înflorire al lui, Dacia și Pannonia, faptul că ele apar într-o localitate in care cultul *"Cavalerului trac"* și al *"Cabiro-Dioscurilor"* erau populare, înseamnă că toate aceste religii ne apar independente una față de alta în aceeași localitate, fără a putea considera *"Cavalerii Danubieni"* ca fiiind unul și același cult cu al *"Eroului trac"* sau al *"Cabiro-Dioscurilor"*, asa cum greșit le-au confundat unii savanți.

" Au fost numai legături artistice în primul rând și apoi religioase între acești zei, fără să se ajungă la un sincretism perfect. Cultul cavalerilor danubieni e sărac în Sciția minoră, fiindcă în vremea în care el înflorea în garnizoanele romane din Valea Dunărei, această regiune era lipsită de centre militare mari și cu element oriental, adoratorii cei mai asidui ai acestor zei călăreți."[36]

Cel de-al doilea artefact analizat de D. Tudor reprezintă imaginea *"Cavalerului Trac și a Zeiței Cybele"*, relief în marmură de la Tomis, aflat în *Colecția V. Canarache*. Autorul consideră această piesă drept cel mai frumos (eventual printre cele mai frumoase) tablouri descoperite până în prezent, reprezentând *"Călărețul trac".*

---

[35] Tomi sau Tomis.

[36] D. Tudor, *" Un nou monument al Cavalerului Thrac descoperit la Tomi"*, în *"Cronica numismatică și archeologică"*, an XI, nr. 102, p. 3. A se vedea, de asemenea, D. Tudor, *" I cavalieri danubiani"* în *" Ephemeris Dacoromana"*, VIII, p. 189 -356.

”Cavalerul Trac și zeița Cybele”, relief în marmură de la Tomis

În urma săpăturilor arheologice efectuate în secolul XX pe teritoriul României de astăzi, în evidențele *Muzeul de Istorie Națională și Arheologie* din Constanța au fost catalogate 42 de piese cu reprezentarea *”Călărețului Trac*”, alte 49 fiind consemnate de arhiva fostului *Muzeu Național de Antichități din București.* Cele mai multe provin din Moesia Inferior.

În ultimele decenii, au mai fost descoperite câteva basoreliefuri în marmură cioplită, reprezentând așa-numitul ”*Cavaler Trac”*[37]*,* în urma săpăturilor de la *Pontus Euxinus*. Ele au fost găsite cu ocazia excavațiilor arheologice efectuate la *Gara Veche* din Constanța. Aceste obiecte de cult datează din secolul al III-lea d.Hr. Ele reprezintă un personaj ecvestru, cu hlamida fluturând în vânt, care galopează îndreptându-și calul spre stânga. In fața sa se află un altar, un copac și un șarpe.

[37] Despre cavalerul trac, în general, vezi: I.T. Dragomir, ” *Cavalerul trac de la Tirighina-Bărboși*”, Danubius, II-III, 1969, p.71-79; N. Gudea, ” *Un relief al cavalerului trac la Pojojena , Jud. Caraș-Severin”, în* SCIV,2, 1971, p. 345-349;; D. M. Pippidi, ”*Note de lectură Două noi documente la dosarul cavalerului trac*”, StCl, XV, 1973, p.175-177,180-181; C.C. Petolescu ” *Un relief al cavalerului trac de la Drobeta*”, Drobeta, I, 1974, p.249-252; I. Vendelin, *”Un nou fragment de marmură cu eroul trac*”, RPA, II-IV, 1-40, p.105-106; Pentru descoperiri în Dobrogea: D.M. Pippidi, *”Dedicaces au cavalier thrace decouverte a Histria*”, Acta Ant. X,193,1962, p. 219-224; A. Opaiț, *”Două reliefuri ale cavalerului trac din nordul Dobrogei*”, Peuce, IV,1973-1975, p. 125-131; idem, *”O plăcuță votivă a cavalerului trac de la Casimcea*”, Peuce, VI, 1977, p.187-190; E. Coman-Zanatin, *”Un nou relief votiv privind cultul cavalerului trac”,* Pontica, IV, 1971, p.297-301.

”Călărețul Trac”, Tezaurul de sculpturi de la Tomis, grosime 3 cm

”Călărețul Trac”, Tezaurul de sculpturi de la Tomis, grosime 4,5 cm

”Călărețul Trac”, Tezaurul de sculpturi de la Tomis, grosime 4 cm

"Cavalerul Trac", Histria

Reprezentări ale cultului lui Mithra, de la Acbunar

(Cf.Vasile Pârvan, ”*Descoperiri nouă în Scythia Minor*”, *Analelel Acad. Rom., Mem. Sec. Ist*., Seria 2, Tom 35, 1912 – 1913, p.566)

Tăbliţa votivă cu ”*Cavaleri Danubieni*”, de la Barboși, Jud. Galați.

Altorelief, realizat din marmură albă, în formă pentagonală (dimensiunile de 16/18,5/20 cm), descoperit în localitatea Barboși, locul fiind considerat piatră de hotar sau punct de extindere maximă spre Est a ariei de răspândire a reprezentărilor *„Cavalerilor Danubieni”.*

10. Aria de răspândire a cultului ”*Cavalerilor Danubieni*”.

Potrivit lui Marco Merlini, civilizația danubiană, cu toate formele ei de manifestare spirituală, în special scrisul, avea o întindere apreciabilă, după cum se observă și în harta de mai jos.

Sursa: Marco Merlini: https://www.academia.edu/3035626/Introduction_to_the_Danube_script_from_the_book_Neo-Eneolithic_Literacy_in_Southeastern_Europe?auto=download

Ca urmare, este firesc să întâlnim în aceste regiuni urme ale spiritualității geto-daco-trace, inclusiv ale *”Cultului Cavalerilor Danubieni”.*

11. Datarea tăblițelor votive ale cultului *”Cavalerilor Danubieni”.*

Datarea acestor tăblițe s-a făcut arareori prin metode de arheometrie[38], cel mai adesea prin intermediul unor deducții logice. Este știut faptul că geto-dacii aveau o religie politeistă, că nu obișnuiau să dăltuiască chipul zeităților lor. De îndată ce stăpânirea romană s-a instaurat în Dacia, acest cult a fost reprezentat de creații în piatră şi metal, realizate de către meșterii aparținând coloniștilor stabiliți pe teritoriile cucerite.

Fiind un cult cu caracter sincretic, acesta permitea prezența chipurilor altor zeități aparținând Panteonului roman, transformaţi în însoţitori ai ”*Cavalerilor Danubieni”*, poziționați în urma cailor lor. Cu trecerea timpului, cultul a devenit și mai permisiv, împrumutând o serie de elemente aparţinând altor religii anterioare (religii cu mistere), în special din ”*Cultul lui Mithras”*.

”Cultul Cavalerilor Danubieni” a fost, din punct de vedere al conţinutului şi al bogăţiei de simboluri şi obiecte de cult, cel mai dezvoltat dintre toate religiile practicate la vremea respectivă pe teritoriul Daciei.

12. Dispariția cultului.

Cultul ”**Cavalerilor Danubieni”** a fost estompat, treptat, din cauza ofensivei Creştinismului asupra religiilor păgâne, dar și ca urmare a crizei care a cuprins Imperiul Roman, în perioada anarhiei militare (235-285 d. Hr.).

După cum se cunoaște, în anul 271 d. Hr. Imperiul Roman pierde Dacia, leagănul în care a apărut şi s-a dezvoltat acest cult.

Invaziile barbare, virulente și repetate, începând cu secolul al II-lea d. Hr., au distrus importante așezări civile şi militare de pe malul drept al Dunării şi Tisei, acolo unde cultul cunoscuse o mare dezvoltare, cu numeroși adepţi din rândul militarilor şi orăşenilor.

Se constată că artefactele ”*Cultului Cavalerului Danubian”* încep să se împuţineze către sfârşitul secolului II d. Hr., acestea transformându-se, putem spune, în obiecte cu funcțiuni apotropaice (talismane), cu rolul de protecţie personală.

În ultima fază a ”*Cultului Cavalerului Danubian”* (sec. III d. Hr.) şi în perioada dezvoltării Creştinismului, simbolurile misterelor, care consemnau celebrarea de către iniţiaţi a cultului secret, au început să dispară, treptat, iar o

---

[38] Îndeosebi artefactele arheologice descoperite la sfârșitul secolului XIX și prima jumătate a veacului XX.

anumită parte dintre credințe au fost asimilate sau păstrate de creştinii primelor secole.

Astfel, ”*Cultul Cavalerilor Danubieni”*, răspândit în provinciile cucerite de romani (Dacia, Panonia, Dalmaţia şi Moesia), sucombă definitiv, spre sfârșitul veacului al IV-lea d. Hr., devenind în final un simbol eminamente creștin, întruchipat de *Sfântul Gheorghe*.

PARTEA a III-a

1. Inventarul arheologic al cultului *”Cavalerilor Danubieni”*.

Pentru cunoașterea acestui cult, istoricii au la îndemână un număr destul de limitat de relicve arheologice. La un moment dat, existau 226 de reprezentări ale zeilor întruchipaţi, aflați în arealul carpato-dunăreano-balcanic: 114 tăbliţe de piatră, 95 de metal, 4 din teracotă şi 13 pietre gravate.

Până în prezent, pe teritoriul Daciei s-au descoperit 52 de artefacte; alte 56 s-au aflat în cele două Moesii (Dobrogea, nordul Bulgariei şi nordul Serbiei); un număr de 67 - în Ungaria şi Iugoslavia, între Dunăre şi Sava, iar 41 de tăblițe au o provenienţă necunoscută.

Reprezentările cu *doi Cavaleri* sunt specifice Daciei. Același tip de artefacte, descoperite în Panonia, provin în totalitate din veacul al III-lea d.Hr., fiind realizate din metal, dar cu ajutorul acelorași matrițe dacice. Pe teritoriul Moesiei au fost descoperite numai 8 exemplare dintre cele mai vechi (cu un singur cavaler), iar cele cu doi Cavaleri aparțin exclusiv veacului al III-lea d.Hr.

Reprezentările ”*Cultului Cavalerului Danubian”* sunt dăltuite, în marea lor majoritate, pe plăci votive (marmură, calcar), mai rar realizate din plumb.

Tăblița votivă din plumb de la Romula (sec. III d.Hr.)

Una dintre aceste plăcuțe votive de plumb, datând din secolul III d.Hr., descoperită la Romula, este descrisă de Paul MacKendrick[39] în lucrarea *”Dacian Stones Speaks”.*

---

[39] **Op.cit, fig.107, p.154.**

Autorul folosește denumirea de ”*Călăreți Danubieni* (*Danubian Riders*)”, iar personajul feminin este botezat ”*Great Mother* ”, fiind identificată cu zeița *Bendis.*

”Tăblița de la Polovragi”

Un alt artefact votiv conține imaginea unui ”*Equitum Danuvinorum*”. Obiectul acesta se află în prezent la *Muzeul Militar Național* din București.

Tăblița, realizată din bronz, având scene grafice însă pe ambele părți[40] ale ei, este considerată de unii specialiști drept cea mai veche reprezentare a ”*Cavalerilor Danubieni”*, descoperită până în prezent pe teritoriul țării noastre, idee contestată însă de alte studii.[41]

Pe Muntele Padeș, la o altitudine de peste 1000 m se află fortificații dacice de la Polovragi, așezate pe malul stâng al râului Olteţ. De aici se putea supraveghea bazinul mijlociu al râului dar și drumul de plai care unea platforma Oltului cu Valea Mureşului, ducând spre regiunea cetăților dacice din munţii Orăştiei.

[40] Pe reversul tăbliței sunt încrustate cele două păsări, precum și tradiționalul vas ritual.

[41] Maria Corina Nicolae și Eugen Toader, ”*New Considerations regarding the Polovragi Tablet”,* in ”PEUCE”, S.N. VII, 2009, p. 157-170.

Tăblița de la Polovragi

Alte imagini ale ”*Cavalerilor Danubieni”* apar pe două *falere,* din cadrul tezaurului de la Cergău, Jud. Alba (datate sec. II-I î. Hr.), respectiv pe un fragment de ceramică, din tezaurul descoperit la Răcătău (Jud. Bacău), datat sec. I î. Hr.-sec. I d. Hr. , precum și pe o *faleră* descoperită la Surcea (Jud. Covasna), datată sec. I, î. Hr.

Marea Zeiță, de pe una dintre falerele din *Tezaurul de la Cergău*, Jud. Alba.

”Tăblițele votive ” de la Aliman, Jud. Constanța

La Aliman, Jud. Constanța au fost descoperite două tăblițe votive din plumb. Prima dintre ele, aflată în colecția *Muzeului de Istorie Națională și Arheologie* din Constanța, este o plăcuță de plumb turnat, de formă rotundă, cu diametrul de 3,8 cm și grosimea de 1,5 cm[42].

Piesa are o patină albicioasă, semn caracteristic pentru obiectele de plumb care au fost acoperite mult timp în pământ. Probabil că, în timpul descoperirii, sau probabil din vechime, aceasta a suferit deformări și urme de violență mecanică, ce i-au provocat anumite fracturi, astfel încât, în prezent, din ea lipseşte aproape un sfert de piesă.

Remarcabil este faptul că artefactul, fără să aibă agățătoare, prezintă însemne iconografice doar pe o singură față, aspect specific obiectelor de acest tip.

A doua piesă, de formă dreptunghiulară, descoperită în împrejurări necunoscute în satul Dunăreni, comuna Aliman, face parte din colecția Ionel Matei[43] din București. Din artefactul original se conservă numai partea din stânga (circa o treime), lipsind reprezentarea Zeiței, a mesei cu ofrande și cel de al doilea cavaler.

[42] C. Iconomu, C. Chiriac *”Contribuții la iconografia Cavalerilor Danubieni în Dobrogea (I)”,* în Arheologia Moldovei, XXVI, 2003, p. 51-58.

[43] Idem, *Arheologia Moldovei*, XXVII, 2004, p. 83-87.

Piesa are o patină alb-verzuie, cu dimensiunile 6,2 cm înălțime, 2,8 cm lățime, grosime circa 2 mm (lățimea inițială fiind de aproximativ 8 cm.) Această piesă are urme de îndoire, fractură și părți lipsă (este deteriorată pe verticală).

Din punct de vedere tipologic, piesa are trei registre, cu mențiunea că tabloul de ansamblu sugerează faptul că scena descrisă se află în preajma unui templu.

Tăblița (dreptunghiulară) de plumb de la Aliman

”Tăblița votivă” descoperită în sudul orașului Constanța

Fiind prelucrată din plumb, dar zăcând o mare perioadă în pământ, plăcuţa a căpătat și ea o patină de culoare alb-verzuie, specifică plumbului; în centru, unde a fost mai grav afectată de o coliziune cu un obiect dur, se observă ușoare urme de oxid brun-roşcat, ca urmare a faptului că s-a aflat în contact prelungit cu un obiect de fier.

Simboluri grafice aflate pe tăbliță: *”Cavalerii Danubieni”, ”Zeiţa Mamă”, masa cu ofrande, acoliţi, duşmani*.

În regiunea Dobrogea, de unde provine plăcuţa, reprezentările *”Cavalerilor Danubieni”* sunt atestate la Tomis, (4 artefacte), Castelu (1 artefact) şi Corbu de Jos (un artefact).

Nici în provincia *Moesia Inferior* piesele votive, realizate din plumb, nu sunt numeroase: dintr-un număr de 17 exemplare găsite până în prezent, 15 sunt din marmură, 2 de piatră şi 6 de plumb.

Unii autori explică prezenţa plăcuțelor plumb în perimetrul Dunăre-Marea Neagră ca rezultat al prezenței soldaților de origine geto-dacă, încartiruiți în numeroasele garnizoane din Dobrogea. Aceștia adorau divinitățile cu caracter militar[44], dar nu numai. Recentele statuete votive din plumb, în număr de 14, descoperite la Durostorum, pe malul Dunării, demonstrează că aici a existat, în secolele II-III d. Hr., un atelier de confecționat obiecte votive din plumb, ce urmau să fie dăruite unor sanctuare locale, unde erau venerate zeitățile Diana și Venera[45].

F. Cumont consideră că plăcuțele votive cu *”Cavaleri Danubieni”* ar putea fi de fapt niște amulete, filacterii sau talismane, ținând cont că aceste artefacte au dimensiuni minuscule, în comparație cu sanctuarele, statuile sau plăcile de plumb acoperind monumente funerare, că sunt lipsite de inscripții- cum au de pildă tăblițele de plumb grecești, conținând blesteme, dar mai ales pentru faptul că sunt prelucrate din plumb saturnian, metalul preferat al magilor[46].

Având rol apotropaic, aceste obiecte erau păstrate în casă, ori erau depuse în mormânt, pentru a proteja o persoană atât în timpul vieții, cât și după moarte, opinie combătută de D. Tudor, care este de părere că aceste obiecte cu caracter votiv au fost utilizate ca ofrande ce urmau a fi depuse în sanctuare. Contribuția de seamă a lui Dumitru Tudor este aceea că impus lumii științifice numele de *"Cavaleri Danubieni"*, demonstrând că este vorba de o religie organizată, al cărei ritual era asemănător altor practici oculte (*Mithra, Magna Mater, Sabazios, Cabiri)*, dar nu identic.

În schimb, Robert Țurcan crede că plăcuţele de plumb şi gemele nu aveau rol votiv, ci unul de recunoaștere, fiind purtate asupra lor de fidelii cultului *”Cavalerilor Danubieni”*.

Constantin Iconomu și Costel Chiriac, preluând punctul de vedere al cercetătoarei Alexandra Ştefan, potrivit căreia *”doar reliefurile de marmură şi piatră, grele şi de dimensiuni mari, erau depuse ca ex-voto-uri în sanctuare*”, consideră că *”piesele de plumb şi gemele de mici dimensiuni erau purtate ca talismane de către adepții acestui cult.” (Contribuții....).*

Tipologia unitară a acestor obiecte votive (poziția cavalerilor, a Zeiței Mamă, a acoliților, a animalelor şi a vaselor de cult), remarcată atât în Dacia, la Romula, dar și în Moesia Superior, la Singidunum, Ilok şi Debrc (fosta Iugoslavie), precum şi în Panonia Inferior, la Sirmium, Teutoburgium, Bassiana

---

[44] **Constantin Iconomu, Costel Chiriac *”Contribuții la iconografia Cavalerilor Danubieni în Dobrogea(I)”*, în *Arheologia Moldovei*, XXVI, 2003, p. 51—58.**

[45] **Dan Elefterescu, *”Statuete votive din plumb de la Durostorum*”, în *Pontica, XXXVII-XXXVIII*, 2004-2005, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, p. 221-238.**

[46] **Si în zilele noastre, în unele regiuni ale României, acolo unde se mai folosesc anumite practici divinatorii sau cu caracter apotropaic, se practică *”topitul plumbului*.” Molibdomanţie este așa zisa ghicire în metal topit, o veche practică divinatorie întâlnită în diverse ţări ale Europei, inclusiv în România, deşi tot mai puţin practicată. În Germania, de exemplu, e o activitate tradiţională în noaptea de Anul Nou, iar în România, e folosită de ghicitoare pentru a afla viitorul "clientului".**

şi Divos (fosta Iugoslavie), demonstreză că în toate aceste zone geografice avem o populație majoritară, formată din daco-geți, ei fiind aceia care au născut și dezvoltat cultul *"Cavalerilor Danubieni"*. Este posibil ca, la Carnuntum, să fi existat un contingent de militari, fie provenind din Dacia[47] fie adoratori ai *"Cultului Cavalerilor Danubieni"*, în sprijinul acestei ipoteze venind o recentă descoperire produsă pe teritoriul României.

În anul 2011, în luna aprilie, arheologii din Alba Iulia au făcut o descoperire importantă, care ar putea să elucideze misterul tăblițelor votive de plumb, și anume faptul că, în castrul roman de legiune de la *Apulum* (aici se afla *Legiunea a XIII-a Gemina*[48]) a existat cel mai important templu sacru descoperit până acum pe teritoriul Daciei romane. Un astfel de templu, aflat într-un castru roman de legiune a mai fost descoperit doar în apropiere de Viena, în Austria (Carnuntum).

În apropierea Porţii a IV-a a cetății Alba Carolina a fost descoperită o placă din marmură, de dimensiuni medii (50x50 cm), cu un basorelief reprezentând un militar, un fost gladiator roman, pe nume Aurelius Martianus, cu grad de comandant, probabil centurion.

Artefactul a fost datat sfârşitul sec. II – începutul sec. III d. Hr. Gladiatorul, admirator al zeiţei Nemesis, a depus această placă votivă în templul dedicat ei. Lângă placă și altar a fost descoperită și statuia zeiței Nemesis (a răzbunării, dar și ocrotitoarea soldaților și a gladiatorilor), având lângă piciorul drept imaginea unui grifon: animal fantastic, având cap și aripi de vultur și corp de leu.

Așadar, la începutul secolului al III-lea, soldații legiunii romane a XIII-a, Gemina, puteau să se închine unei zeițe ocrotitoare, într-un templu special dedicat acesteia: să fie oare, Nemesis personajul care apare în mod constant pe tăblițele votive din plumb, din iconografia dedicată *"Cavalerilor Danubieni"* ?

[47] Carnuntum – de la "Kar" sau "Karn",adică "piatră" sau "piatră de hotar", importantă așezare antică, situată pe teritoriul Austriei - localitățile de astăzi numindu-se *Petronell-Carnuntum* și *Bad Deutsch-Altenberg*, a aparținut la început provinciei *Noricum*, iar după un secol a fost incorporată *Pannoniei.* Important punct strategic, după *Vindobona*, astăzi Viena, în lupta împotriva invaziilor barbare, aici a fost încartiruită mai întâi *"Legiunea a XVI-a Apollinarius*", iar sub împărații Traian și Hadrian, Carnuntum a fost desemnat sediul permanent al "*Legiunii a XIV-a Gemina*". În secolul al IV-lea d.Hr. invazia triburilor germanice a dus la distrugerea orașului –devenit *"municipium*", încă din vremea lui Hadrian, aceeași tragedie suferind-o în Evul Mediu, când așezarea a fost distrusă de maghiari.

[48] Documentele istorice atestă prezența soldaților originari din Dacia în câteva mari legiuni romane, iar unele subunități purtau chiar nume arătând proveniența etnică a soldaților lor: *"Cohors II Aurelia Dacorum*" – avea garnizoana în Pannonia Superior, după cum arată descoperirile arheologice. Unitatea a fost înființată de Împăratul Marcus Aurelius, ca o unitate eficientă în războiul împotriva triburilor germanice şi a sarmaţilor în zona Dunării. *"Cohors II Augusta Dacorum*" – potrivit unei inscripţii, descoperită la Dalj, care face referire la înaintarea în grad a unui ofiţer, se confirmă prezenţa acestei unităţi în provincia Pannonia Inferior. În Dacia staționau de asemenea câteva legiuni romane: "*Legiunea a XIII-a Gemina"* cantonată la Apulum – Alba Iulia (106 -271 d.Hr.); "*Legiunea a V-a Macedonica*" cantonată la Potaissa – Turda (106-271 d. Hr.); *"Legiunea I-a Adiutrix",* cantonată la Apulum – Alba Iulia; "*Legiunea a VII-a Claudia"* cantonată la Romula – satul Reșca (comuna Dobrosloveni, județul Olt); "*Legiunea a XI-a Claudia"* a fost cantonată în castrul roman Durostorum, pe timpul luptelor daco-romane pentru Scythia Minor, Dobrogea de astăzi. Până în sec. II d.Hr.,efectivul unei legiuni era de 5600 de luptători - 10 cohorte, fiecare cohortă avea 6 centurii şi fiecare centurie 80 de oameni. În vremea Împăratului Hadrian, o legiune avea 6800 soldați, plus 726 de cavalerişti. Serviciul militar dura 20-25 de ani, la capătul căruia soldaţii primeau recompense în bani şi pământ, devenind veterani.

”Cavaler Danubian” pe falera tezaurului de la Surcea.

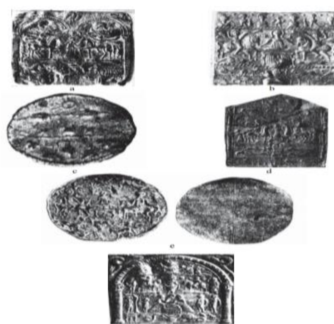

Fig. a-f. Reliefuri votive ale ”**Cavalerilor Danubieni”** descoperite la Romula şi Orlea (după D.Tudor, 1937)[49].

[49] **Cf. D. Benea, ”*Unele aspecte privind prelucrarea plumbului in provincia Dacia. Atelierele”, Dacia în sistemul socio-economic roman Cu privire la atelierele meșteșugărești locale*”, Timisoara 2008, p.229-255;**

2. ***Obiecte din aur:*** *”**Plăcuţele votive de la Germisara**”* (Geoagiu-Băi).

Au fost descoperite în anul 1987, împreună cu 600 monede, precum și cu o statuie de marmură, patru altare şi diferite alte obiecte. Din punct de vedere al istoriei străvechi, aceste plăcuțe demonstrează că *nimfele* de la Germisara (cărora le sunt dedicate aceste ofrande) echivalează cu vechile divinităţi dacice, eventual pot fi interpretate ca reprezentări ale unor divinităţi de import, aduse în Dacia de către colonişti.

Muzeul de istorie din Deva deține 7 piese din acest tezaur, iar *Muzeul de istorie din Alba* încă una. Obiectele sunt realizate din foiţă de aur, având 22 de K, în tehnica ”*au repoussé*”. Ele au o grosime de până 1 mm, la realizarea acestora folosindu-se o matrice de lemn. Considerate drept ofrandă adusă nimfelor izvoarelor dătătoare de sănătate de la Germisara, aceste șapte plăcuțe au fost depuse în apele termale de către persoanele venite să se vindece aici.

A opta plăcuţă a fost deplasată circa 18 m de către curentul de apă, ajungând în canalul de legătură dintre izvorul propriu-zis și bazinul termal.

Pe aceste plăcuțe sunt trecute numele ”*pacienților*”, printre cele mai valoroase fiind aceea pe care este prezentă următoarea frază: *„Nimfelor le-a pus (ca ofrandă) Decebalus, fiul lui Lucius”.*

Deoarece această plăcuță de aur datează din a doua jumătate a veacului al II-lea după Hristos, deci aproximativ din timpul împăratului Marc Antoniu (Commodus), se poate deduce faptul că *Decebalus, fiul lui Lucius*, aparținea celei de a doua sau a treia generație de localnici daci, născuți după războaiele cu romanii. Mai rezultă de aici că *Decebalus* era destul de bogat pentru a-și permite un asemenea gest, că adoptase deja credința cuceritorilor, închinându-se unor zeități de origine romană: *nimfele.*

Istoricii au inventariat până în prezent peste 100 de plăcuţe votive numai pe teritoriul Imperiului Roman, dintre care două sunt de bronz, 91 de argint şi şapte de aur, la care se adaugă cele 7 de la Germisara și încă alte trei, scoase recent la licitație, la București, sub numele de **”*Plăcuțele lui Bitus*”.**

Plăcuțe votive asemănătoare celor găsite la Germisara, dedicate însă lui *Jupiter Dolichenus*, dar confecționate din argint, s-au găsit în anul 1937 pe teritoriul Austriei, la *Mauer an der Url*. Acestea sunt expuse în sălile *Kunsthistoriches Museum Viena.*

3. *”Lista bunurilor culturale mobile”* clasate în *”Patrimoniul cultural național”* – ”Tăblițele votive din plumb”

Tăblițele de plumb reprezentând *”Cultul Cavalerilor Danubieni”* au început să capteze din ce în ce mai mult atenția specialiștilor, în ultima perioadă, determinând includerea acestor artefacte în lista bunurilor de patrimoniu național.

Astfel, în anul 2015, o tăbliță votivă de plumb, cu reprezentarea *”Cultului Cavalerilor Danubieni”*, datată epoca romană, sec. III d. Hr., aflată la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, a fost inclusă în repertoriul valorilor arheologice de patrimoniu al României.

Tăblița de plumb votiv de la Cluj-Napoca (sec. III d. Hr.)

Plăcuța este decorată în basorelief, prin turnare, batere.[50] Trebuie remarcat numărul mare de personaje mitice care apar aici.

---

[50] Plăcuța de plumb are următoarele caracteristici, conform datelor din fișa de prezentare a acestui obiect, întocmită de Irina Nemeti: Placa are formă rectangulară, de tip Ertl B1. Imaginea este încadrată între două coloane, având capiteluri corintice, susținând un arc, decorat cu perle și ove. Deasupra bolţii, în colţurile superioare, sunt desenați doi şerpi, în poziție afrontată, având corpul torsionat. În zona aflată imediat sub arc este desenat zeul Sol, în quadriga, îmbrăcat în tunică, mantie şi purtând deasupra capului o coroană. Sol invictus adresează un salut, cu mâna dreaptă, având în mâna stângă două obiecte: un glob şi un bici. Zeiţa, aflată în registrul central al plăcuței, este îmbrăcată în *chiton, himation*, formând un fald, din care hrăneşte caii cavalerilor. Deoparte și de alta a acestei zeități se găsesc cei doi cavaleri, înveșmântați în tunică şi mantie, având sub picioarele cailor lor un duşman doborât la pământ, în partea stângă, și un pește în partea dreaptă. Deasupra cailor este desenată câte o stea. În spatele cavalerului din stânga este așezat un

O altă plăcuță de plumb, realizată în tehnica *”au repousse”*[51], descoperită în Transilvania, în prezent la *Muzeul Național al Unirii*, Alba-Iulia, dar aflată într-o condiție fizică mai precară – lipsă fragmente din partea stângă și centrală a artefactuluiui, a fost găsită cu prilejul săpăturilor efectuate la sanctuarul lui *Liber Pater* de la Partoș – zona orașului roman Apulum I.

Inscripţie realizată prin batere asupra unui tipar de lemn (textul probabil: *Cohors I Sagitariorum Tibiscensium*; se păstrează doar COHISTIBISC). Și această tăbliță, datată sec.II d. Hr., are în centru o divinitate feminină, însoțită de două personaje ecvestre, dispuse în stânga şi dreapta, reprezentând pe *”Cavalerii Danubieni”.*

”Tăblița votivă din plumb” de la Cioroiu Nou (*Aquae*)

---

soldat, având coif, scut şi lance, iar în spatele celui din dreapta este zeița Nemesis, care face gestul tăcerii, ducând mâna la gură. În al treilea registru, se află un grup de trei personaje masculine, care iau parte la un banchet, în jurul unei mese rotunde, pe care se află un peşte. În dreapta mai sunt reprezentate două personaje masculine, juvenile, nude. În stânga se află un copac, în care este atârnat leșul unui berbec. Tot aici mai apar alte două personaje masculine: un om îmbrăcat în pielea animalului şi un altul înveşmântat în tunică, dar având pe faţă o mască de berbec. În registrul inferior sunt reprezentate *mensa tripens* cu un peşte pe ea, un *kantharos*, înconjurat de un şarpe şi un leu, un cocoş, iar în spatele şarpelui, respectiv leului, în plan secund, sunt două obiecte greu de precizat, probabil două capete de berbec.

[51] Tehnică de ciocănire prin care se realizează motive decorative în profunzime, cu ajutorul unor poansoane, relativ elastice, din os sau din lemn dur, cu vârful plat.

Tăbliță votivă de plumb, datând sec. II d. Hr., descoperită la Alba Iulia

Mai există și alte asemenea tăblițe votive de plumb, descoperite în ultima vreme, dar care nu sunt incluse în lista valorilor de patrimoniu. Astfel, în anul 1998 profesorul Ion Stângă a descoperit în incinta ruinelor unei *Villa Rustica* din Gârla Mare, care datează din secolele II-III d.Hr., o plăcuță din plumb (10x8 cm) cu reprezentarea ”*Cavalerului Danubian*”.

Se consideră că placa a fost turnată cu ocazia sărbătoririi triumfului roman al oștirii lui Traian asupra armatei lui Decebal. Pielea leului, prezentă pe această tăbliță, care ar putea fi și simbol mistic dar și emblemă a unei legiuni romane, ar putea fi o dovadă a prezenței *Legiunii a III-a Flavia Felix* în războaiele cu Decebal, având garnizoana în castrul de pământ de la Schela Cladovei.

Acest obiect de cult de la Gârla Mare este identic cu cel descoperit la Mihailovgrad, în Moesia Inferioară.

4. *” Tăblițele de blestem”* din plumb – *”Tabellae Defixionum”*

”Tabella Defixionis” de la Apulum

Cu toate că sunt destul de cunoscute în lumea romană și grecească, astfel de artefacte de plumb sunt rar descoperite în Dacia – doar două piese până acum. Ele sunt importante deoarece ilustrează caracterul credințelor magico-religioase din acea epocă.

Tăblița de blestem din imaginea de mai sus a fost descoperită în anul 2007 în necropola de pe Dealul Furcilor din Alba Iulia, fiind datată sec. II-III d. Hr., fiind a doua de acest gen după descoperirea uneia similare, dar din foiță de aur, de la Orșova – Dierna.

Dimensiunile acestei tăblițe de plumb sunt: 11 cm lungime x 6 cm lățime, fiind încrustată pe ambele fețe cu un text în limba latină, de 22 de rânduri.

”Tabellae defixionum” erau confecționate de regulă din plumb, material pe care romanii îl considerau un metal cu proprietăți malefice. Aceste tăblițe aveau texte adresate unor divinități sau spirite infernale, cu invocarea acestora să exercite o influență negativă asupra cutărei persoane, rudelor acesteia sau bunurilor sale. Tăblițele erau așezate în diverse părți ale unei locuințe, în sanctuare dar, mai ales, în morminte.

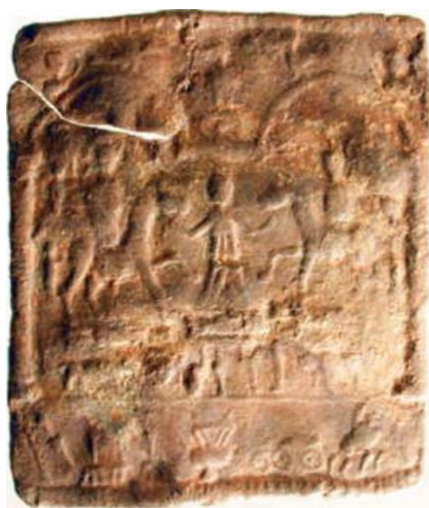
5. Alte ”tăblițe”.

Fiindcă am prezentat lista unor asemenea dovezi arheologice străvechi, trebuie să amintim existența altor faimoase ”*tăblițe*”, confecționate din diverse materiale (piatră, ceară sau plumb), cum ar fi ”*Tăblițele de la Tărtăria*”, ”*Tăblițele cerate de la Roșia Montană*”- *triptychon*, precum și controversatele ”*Tăbliţe de la Sinaia*” care, deși nu sunt atât de prețioase precum cele realizate din aur, sunt totuși de un interes aparte.

Astfel, piesele 98 și 99 din seria *”plăcuțelor de plumb de la Sinaia*” înfățișează scene identice cu cele ce apar pe plăcuțele votive de plumb ale *”Cavalerilor Danubieni*”. De observat caracterul anepigraf al acestor două piese menționate mai sus.

Plăcuțele de plumb de la Sinaia. Tăblița 98

Plăcuțele de plumb de la Sinaia. Tăblița 99

PARTEA a IV-a

1. Simbolul ecvestru în picturile murale rupestre din România.

Cele mai cunoscute desene rupestre din lume sunt cele din Franța (Complexul Lascaux și Peștera Chauvet), Spania (Altamira) sau Algeria, desenate probabil de omul de Cromagnon sau de Neandertahl.

În România, s-au descoperit unele dintre cele mai vechi desene rupestre din lume[52], aflate în peșteri precum Gaura Chindiei II, Peștera Cuciulat[53] (1978) și Peștera Coliboaia(2010).

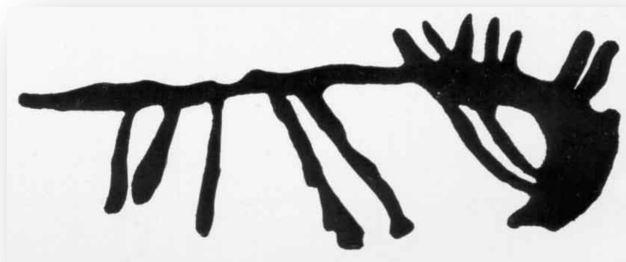
Pictura din Peștera Coliboaia, de culoare neagră, datează din perioada Gravettian sau Aurignacian (23-35 ooo înainte de Hristos). La Cuciulat și Coliboaia apar, printre altele, desene ale unor cai, reprezentări vechi de multe mii de ani.

”*Calul de la Cuciulat*”, desen ecvestru (24,5 x 12,5 centimetri).

[52] Datând din epoca mezoliticului, neoliticului sau epocii metalelor. Deci o vechime de aproximativ 12 000 de ani.

[53] Desenele sunt de culoare roșie, realizate din argilă bogată în oxizi de fier, datând din epoca paleoliticului superior.

Runc, desenul unui cal. (Cf. V. Boroneanț.)

De altfel, în *Peștera cu oase*, situată în apropiere de Anina, Jud. Caraș-Severin, un grup de arheologi români și străini au identificat, în perioada 2003-2007, urme umane, care atestă existența unor vechi forme de locuire, în urmă cu 40-30 000 de ani.

”*Cavalerul trac*” sau ”*Negru Vodă*” ?

O stranie imagine dăltuită în piatră, intitulată ”*Cavalerul Trac*”, poate fi observată pe unul dintre pereții exteriori ai ”*Peșterii Moșului*”, de lângă biserica rupestră de la Cetățeni, cunoscută și sub numele de ”*Cetățuia Negru Vodă*”, Jud. Dâmbovița. Aflată pe o stâncă înaltă de 881 m, pe malul stâng al Dâmboviței, se aici există o străveche vatră de locuire geto-dacă, "*cea mai importantă cetate geto-dacică, cunoscută până acum, la sud de Carpați*".

2. Reprezentări iconografice ale simbolului ecvestru în universul țăranului român.

Lumea arhaică dar și cea antică este un univers populat cu imaginea unor motive celebre, printre acestea: pomul vieţii, pasărea, soarele, mâna omenească, dar mai ales calul. De altfel, calul a fost cel dintâi animal venerat de oameni. Picturile rupeste, înfățișând cai, cum sunt cele din Franța, ori din România, datează de aproape 40 000 de ani. Încă de la începutul omenirii, calul nu a fost doar un vehicul de transport sau o forță de producție, în agricultură, ci mai ales un mijloc de luptă, prin a cărui rapiditate și agilitate, războinicii puteau câștiga lupte importante. Dar calul nu a simbolizat numai puterea, ci și bogăția, de obicei fiind asociat cu regi, împărați, nobili sau aristocrați.

De regulă, în mitologia multor popoare, calul a fost adesea companionul zeilor. Prin calitățile sale remarcabile (frumusețe intrinsecă, ținută de o eleganță impresionantă, dar mai ales prin loialitate și inteligență), calul a fost reprezentat în mod frecvent ca fiind o ființă aspirând spre ceruri, și de aici și nemurirea sa. Calul zburător[54], în mitologia greacă, *Pegas*, sau armăsarul lui Făt-Frumos, în mitologia poporului român, acesta era un tovarăș nelipsit al eroilor eliberatori.

Prezent în toate mitologiile lumii antice, calul, ca ființă sacrală, a fost asociat cu Luna şi zeităţile infernale, dar și cu Soarele şi zeii uranieni.

În India, zeul *Indra* este redat sub forma calului(și/sau călăreţului), a cărui viteză de deplasare devine atribut esenţial pentru călătoria diurnă a Soarelui (răsărit-apus).

Zeița ”Epona”, la celți[55], unde numele ei însemna *„izvor al cailor*", a dat naștere unui cult interesant, în cadrul căruia calul era considerat – totem, fiind un obiect tabu.

De altfel, chiar numele acestei seminții este sinonim cu acela de *„călăreţi"*, celţii mai purtând și cognomenul de *„copii de iapă*".

De asemenea, la slavi, unul din motivele preferate este calul, prezent şi în folclorul și arta veche rusească, unde iconografia calului și a călărețului este frecvent conexată cultului Soarelui.

Sciții au și ei, asemenea slavilor, reprezentări ale imaginii călăreţului și, ceea ce este foarte semnificativ, *„Marea Zeiţă*" slavă este încadrată de doi călăreţi. Imaginea emblemă a cultului este întâlnită în ţinuturile locuite de sciți, sarmați și de populațiile din bazinul Dunării.

---

[54] Considerate progenituri ale celor patru vânturi, patrupedele divine purtau carul lui Zeus. Pegas, având aripi ca să zboare, ducea de-a lungul cerului înalt fulgerele orbitoare ale lui Zeus.

[55] Această zeiță era cunoscută sub numele de Rhianon în Țara Galilor și Macha în Irlanda.

În Britania, încă din vechime erau venerați caii-zei: *Satllion* și *Horse*. O imagine sugestivă a acestui cult este desenul uriaș al unui cal alb, din localitatea Uffington[56].

”*Calul alb*” din Uffington.

Imaginea stilizată a calului apare de asemenea pe monedele celtice din perioada pre-romană.

Calul a fost o importantă zeitate care, anterior creștinismului, murea şi renăştea simbolic, împreună cu timpul, dar nu la cumpăna dintre ani, ci la Echinocţiul de primăvară. Calul este venerat nu numai în sărbătorile şi obiceiurile din ciclul calendaristic, ci şi în cele care vizează viaţa omului (naşterea, căsătoria şi înmormântarea).

În antichitate, ”*Hecate”*, patroană a cailor, era divinitatea care călăuzea sufletelor morţilor, ea fiind zeiţă a întunericului. Mai târziu, în Evul Mediu, în Vestul Europei, targa mortuară se numea *„calul Sfântului Mihai*", în timp ce, în Persia, sicriul purta denumirea:*„cal de lemn*".

Exista chiar o simbolistică a culorii cailor: cel alb evoca pacea, cel roșu războiul iar cel negru însemna doliu.

Și în prezent, în mediul țărănesc, caii dricului mortuar sunt drapați în negru, simbol străvechi, oarecum străin învățăturilor creștine.

O parte dintre motivele ornamentale tradiţionale din arta populară românească cuprind, printre altele, un pom cu şarpele încolăcit, un altar dar și calul.

Pe teritoriul țării noastre, în special în Oltenia, prezența calului, ca motiv în arta populară, este un fenomen sugestiv, ceea ce adeverește existența unui

[56] Având o lungime de circa 110 m. dfesenul este realizat din șanțuri adânci, vechi de 3000 de ani, umplute cu cretă mărunțită.

simbol foarte vechi, de îndelungată tradiție în mentalul colectiv. Cel mai adesea, este redat doar capul și nu corpul calului. Chiar dacă era reprezentat în mod figurat, capul calului avea aceleaşi semnificaţii puternice, de ordin magic și cu virtuți apotropaice, ca și cum ar fi fost reprezentat întregul corp.

3. Reprezentarea ” *Cavalerului ecvestru*” pe monedele geto-dace o pură întâmplare ?

Cercetătorii care au analizat semnificația imaginii ” *Călărețului Danubian”* au infirmat o posibilă prezență a acestuia pe cele mai vechi monede dacice. Verdictul lor a fost următorul: aceste monede, având pe avers chipul lui *Zeus, Hercules* sau alte zeități și pe revers imaginea unui călăreț ar avea ca model tetradrahmele din vremea lui Filip al II-lea și Alexandru cel Mare, ale orașului Larissa din Thesalia, care au circulat la nordul și sudul Dunării, concomitent cu drahmele de argint ale orașului colonie Histria, motiv pentru care aceste monede sunt clasificate drept ”*emisiuni postume și imitații ”* [57].

Motivul unei afirmații atât de sigure este chiar prezeța numelui regelui Filip, redat în litere grecești, pe aversul monedei, precum și chipul lui *Zeus*, divinitate specifică lumii elene. Totuși, acești cercetători au evitat să explice prezența unor însemne caracteristice cultului ”*Cavalerilor Danubieni*”, cum ar fi, de pildă: pe moneda găsită la Bugiulești -jud. Vâlcea – sub cal de află redată o făclie și sigla A; pe moneda găsită la Câmpofeni-Arcani – jud. Gorj aceeași făclie, cu sigla A precum și un *Kantharos* - vas ritual; pe moneda găsită la Găiești apare călărețul, sub cal o făclie și sub piciorul calului un delfin; o serie de monede de acest tip au fost găsit și la Sud de Dunăre, inclusiv pe teritoriul Bulgariei, fostei Iugoslavii și al Ungariei. O parte dintre aceste monede conțin grafeme necunoscute, ce nu pot fi regăsite în nici unui alfabet din acea perioadă, numeroase simboluri[58], ceea ce arată că iconografia specială a acestor monede nu era una normală, caracteristică emisiunilor monetare grecești.

Cu alte cuvinte, în analiza iconografică a acestor artefacte nu trebuie să ne limităm doar la aspectul material – greutatea metalului din care este confecționat, compoziție, valoare, dimensiuni, circulație etc ci trebuie să ne aplecăm și asupra semnificației spirituale a acestor piese numismatice, cu explicarea/justificarea apariției timp de secole a motivelor hieratice aflate în mod constant pe aversul și reversul lor.

---

[57] Vezi Constantin Preda, *"Monedele geto -dacilor"*, București, Editura Academiei, 1973, p. 34
[58] Flacăra, delfinul, ramura, caduceul, albina, bucraniul etc.

Emisiuni monetare postume și imitații Filip al II-lea

Acest tip de monede provin de la sfârșitul veacului al IV-lea, mijlocul veacului al III-lea î.Hr.[59]

După această epocă, urmează o diversificare impresionantă a tipurilor de monede geto-dace, majoritatea din argint, bătute în ateliere de pe teritoriul Daciei, denumite după localitatea unde au fost descoperite – de exemplu monede de tip Rasa, Criciova, Ramna, Agriș, Tulghieș-Mireșu Mare, Crișeni-Berechieș, Tonciu, Sighet, Huși-Vovriești, Prundu-Jiblea, Ocnița-Cărbunești, Comana etc; toate au însă pe revers imaginea călărețului și a calului, precum și, o parte dintre ele, diferite scene mistice sau simboluri oculte. Numele regelui Filip aproape că dispare de pe aceste monede, în schimb apar litere și semne pe care numismații le-au considerat a fi fără de înțeles.

Un tip aparte de monede geto-dace este acela denumit de specialiști drept *”călăreț cu pasăre”.* Pe aversul acestor monede, simbolistica este extrem de semnificativă și ne duce cu gândul la încifrarea unor sensuri, așa cum se constată la tăblițele votive de plumb. Asemenea monede se află și în muzeele din Budapesta sau Viena, fiind considerate rarități numismatice.

Emisiuni monetare de tipul ”*călărețul cu pasăre*”.

[59] **Apud C. Preda, op. cit. p.44.**

În a doua jumătate a secolului al treilea, î.Hr. apar monede de tip Tulghieș-Mureșu Mare, *”călăreț cu scut și porc mistreț”*, în mai multe variante și tipuri, care pe reversul monedei are reprezentată imaginea ecvestră – un călăreț cu salut ritual specific - dar și simboluri noi: porc mistreț, leu, liră, arc, cerc, făclie, ramură, roată dințată, stea precum și numeroase altele care nu mai pot fi recunoscute, datorită uzării pronunțate a aversului acestor monede.

Emisiuni monetare de tipul ”*cu cifre romane*”

La tezaurele monetare de tip Crișeni-Berechieș , pe avers apare cavalerul și calul alergând, dar sub botul acestuia este redată, stilizat, imaginea unui animal.

Emisiune monetară de tip Crișeni-Berechieș *”Cavaler cu cal și animal sub botul acestuia.”*

La Prundul-Bârgăului s-au descoperit monede, imitații după emisiunile Filip III, cu același călăreț, având în mână o ramură de palmier sau brad. Se remarcă, începând cu secolul I î.dHr., existența unor monede dacice din argint, cu călăreț pe revers, dintre care unele, descoperite în 1868 la Cugir, aparținând tipului de emisiune Rădulești-Hunedoara,[60] se află la Muzeul din Budapesta.

Este interesant de observat că, pe teritoriul Daciei, au circulat și monede atipice, cu chipul altor zeități pe avers. Un exemplu sunt monedele tip Petelea,

[60] **53 monede de acest tip, dar descoperite în anul 1935 la Sălașul de Sus, jud. Hunedoara, cu celebrul călăreț redat pe aversul monedei, se află la muzeul din Deva și Cluj.**

cu chipul zeiței *Bendis* sau *Artemis*, experții numismați spunând că ele imită o tetradrahmă model ”Macedonia Prima”.

Lista monedelor dacice având pe revers imaginea unui călăreț include și monedele de tip Aiud-Cugir, datate sfârșitul secolului II – începutul secolului I î.Hr.

O combinație de simboluri interesante o reprezintă monedele de tipul Toc-Chereluș, care au pe avers un dublu personaj, reprezentând zeitățile *Heracles-Artemis*, iar pe revers, un cal și, în locul călărețului, o rozetă.[61]

Monedele geto-dace erau doar simple instrumente monetare sau îndeplineau și rolul unor obiecte de cult ? Această întrebare pare legitimă, având în vedere faptul că la monedele de tip Huși-Vovriești apar o serie de incizii, uneori câte patru sau cinci pe aceași piesă. Nu cumva este vorba de transformarea lor în obiecte votive, adică banii erau intenționat *”demonetizați*”, urmând să fie îngropați alături de o persoană decedată, pentru a-i înlesni accesul spre lumea de dincolo, dar și pentru a descuraja eventualii profanatori de morminte să pângărească locul de veci al celui decedat, așa cum demonstrase G. Severeanu, preluînd o teorie a lui R. Forrer.[62] Aceste stranii tipuri de monede s-au găsit nu numai pe teritoriul Moldovei, dar ceea ce este de subliniat și în Austria, la Rauris /Salzburg, pe teritoriul Slovaciei, al Ungariei și Bulgariei, ceea ce arată existența unei credințe anume, răspândită în acea epocă, la populații diverse, dar localizate în zona carpato-dunăreană.

Un loc aparte îl ocupă monedele geto-dacice intitulate *”cu cap uman sub cal”*, considerate de asemenea ca fiind imitații după tetradrahmele regelui Filip al II-lea. Evident, singurul argument ar fi chipul lui *Zeus*, de pe avers. Interpretarea simbolului de pe reversul medaliei a fost însă evitată de către istorici, aceștia negăsind încă o explicație a prezenței acestui simbol ocult.

În continuare, prezentăm câteva modele de monede, denumite de către colecționari drept *”traco-gete*”, unde pe avers apar imagini ce ar putea fi simboluri grafice ale unei credințe mistice.

---

[61] **Câteva rarități din acest tezaur descoperit în anul 1840 la Săvârșin, se păstrează în Cabinetul Numismatic al Muzeului Național de Istorie din Viena. Iar alte monede similare, dar descoperite în perioada 1**900-1910 se află la Budapesta.

[62] **C. Preda, op. cit. p. 114.**

Tetradrahmă, având pe avers capul stilizat al lui Zeus, iar pe revers un călăreț, având în mână frunze de palmier, inclusiv o monogramă.

Monedă din centrul Daciei: *Tetradrahmă, de tip Filip II*, cu legenda incompletă. Chipul lui Zeus, cu barbă, este stilizat, având cunună de lauri pe cap. Călăreț cu ramură în mână stângă. Sub cal apare litera V, iar sub botul calului este redat un triunghi.

Monede din regiunea dunăreană. *Tip tetradrahmă, Alexandru III, Mesembria.* Pe avers capul lui *Hercules,* cu chip de *leu.* Pe revers*, Zeus* așezat pe tron, cu un vultur într-o mână și cu un sceptru în alta. De o parte și de alta este scris*: R: ΒΑΣΙΛΕΩ [Σ] ΑΛΕΞΑΝΔΡ [ΟΥ].*Sub scaun apare bigrama *ΔΑ.*

Monedă traco-getică, imitând o *tetradrahmă* din vremea lui *Alexandru Macedon.* În dreapta este scris: *ΡΛΣΙΛΕΩΣ, iar în stânga ΛΝΞΛΝV .* Sub mâna dreaptă a lui *Zeus* se află litera *K,* iar sub tron este scrisă monograma *ΔΧ.* Imită o emisiune de monede de la *Callatis.*

Monedă traco-getică, imitație după o emisiune monetară de tip *Alexandru Macedon.* Capul stilizat al lui *Hercules,* tânăr, îmbrăcat cu o blană de leu, iar pe revers imaginea stilizată a lui *Zeus,* ținând în mînă un sceptru și un vultur. Sub mâna dreaptă apare simbolul vasului ritual.

Monedă traco-getică, imitație a unei *drahme* din vremea lui *Filip al II-lea*. Este o monedă de tip *Comana*. Pe avers apare chipul tânărului *Hercules*, îmbrăcat în piele de leu, literele ΠΠΑ (primele două sub formă de monogramă), precum și *Zeus,* stând pe tron, ținând în mână un vultur, iar în cealaltă un sceptru. În lateral apare și monograma XM.

4. Simboluri ecvestre în iconografia monetară romană.

Deși, iniţial, cultul ”*Cavalerilor Danubieni”* a aparţinut popoarelor din bazinul Dunării, în special traco-romanilor colonizaţi, el a devenit, în timp, şi zeul militarilor recrutaţi din cadrul populaţiei locale.

Romanii au preluat o parte din simbolistica prezentă în aceste tăblițe votive. Astfel, imaginea de pe moneda emisă de Traian, la Roma, în anul 105 (*sesterț*) îl reprezintă pe împărat, îmbrăcat în armură, călare pe un cal în galop, călcând în picioare un dac, cu suliță, căzut la pământ.

Împăratul Traian, trecând cu calul peste un dac.

Aceeași simbolistică specifică tăblițelor votive, preluată și de romani, o vom observa și pe o monedă de aur, emisă de Împăratul Constantin I, la anul 311 d. Hr. Dispare imaginea ecvestră, dar este menținută simbolistica inamicilor învinși, umiliți la picioarele celui triumfător, împăratul fiind reprezentat cu o suliță în mâna dreaptă și cu un trofeu capturat, pe umărul stâng.

Monedă de aur, din vremea Împăratului Constantin I

Anterior, *sesterțiul* roman de argint, emis după anul 211 î.Hr., reprezenta și el o imagine ecvestră. Numismații îi identifică însă pe cei doi călăreți cu *dioscurii* – dar fără simbolistica inamicului învins.

Sesterț roman de argint cu imaginea *dioscurilor.*

5. Monede geto-dace în muzeele și colecțiile din Viena și Budapesta

Vizitatorii muzeelor din capitala Austriei și Ungariei pot admira splendide colecții sau exemplare unicat din emisii de monede geto-dace.

Astfel, la *Cabinetul Numismatic* din Viena se află monede de tip Prundu-Jiblea[63], Răduleşti-Hunedoara și Aiud – cu chipul pe avers al zeiței *Artemis*. Au fost descoperite la Sibișel, Jud. Hunedoara. Câteva exemplare se află și la Budapesta.

Alte exemplare din tipul Petelea, cu capul zeiței *Bendis/Artemis* pe avers, tipul Toc/Săvârșin, cu aversul format din combinația efigiilor *Heracles/ Artemis* se află, cum mai am arătat mai sus, de asemenea, la muzeele din Viena și Budapesta.

La Budapesta se află exemplare din monedele dacice de tip Criciova, cu călăreț pe avers, tip Ramna, Răduleşti-Hunedoara, cu chipul lui *Heracles* pe avers și cu un călăreț pe revers, Chereluș, cu combinația *Heracles/Artemis* pe avers și călăreț pe revers, Sibișel, Petelea, deja amintite.

Desigur, monde geto-dace sunt răspândite peste tot în lume, în colecții publice sau private, dar pe noi ne interesează doar cele din apropierea țării noastre, care au reprezentarea unui călăreț pe avers, fie că acesta se numește călăreț macedonean, trac sau danubian: Sofia – monede de tip Rasa și Vârteju-

[63] Acest tip a constituit ulterior un model pentru celebrele și mult căutatele monede geto-dace de tip Adâncata-Mînăstirea și Vârteju-București. Are cunoscutul călăreț, pe avers, având în mână o ramură de palmier sau de brad.

București; Târnovo, cu imitații din monedele emise de Alexandru cel Mare și Filip III; Varna, Ruse, cu monede geto-dace imitații Filip III, Adâncata-Mânăstirea, Aninoasa-Dobrești.

6. **Tezaure arheologice aflate în afara granițelor României**.

Referitor la prezența unor valori de patrimoniu cultural național, aflate în muzee și colecții din străinătate, vom evoca în continuare un mic inventar al acelora care reprezintă descoperiri arheologice din zona carpato-dunăreană: *Tezaurul de la Tufalău*, comuna Boroșneul Mare, jud.Covasna**.** Secolul al VIII-lea î.Hr. Se află la *Muzeul de Istorie din Viena; Brățara de la Pipea*, comuna Nades, jud. Mureș. A fost făurită în secolul al V-lea î.Hr. Este expusă la *Muzeul Național din Budapesta****;*** *Brățara de aur de la Vlad*, jud. Brașov**.** Se află la *Muzeul de Istorie din Viena* iar alte două brățări asemănătoare, găsite tot în Transilvania, sunt în prezent în galeriile *Muzeului Național din Budapesta; Tezaurul de la Smig*, comuna Ațel, jud. Sibiu***,*** datând din Epoca Bronzului (secolul al XV-lea î.Hr.). Piese din acest tezaur se găsesc în prezent în trei muzee diferite: *Muzeul din Cluj-Napoca, Muzeul National din Bucuresti, Muzeul de Istorie din Budapesta****;*** *Tezaurul de la Sarasău*, jud.Satu Mare. Numeroase piese din acest tezaur sunt împrăștiate în mai multe muzee (inclusiv *Muzeul de Istorie din Budapesta*. A fost datat sec. X – VII î.Hr. *) Tezaurele de kosoni* – Grădiștea Muncelului, jud.Hunedoara, jefuite de braconieri între anii 1992-2001. Monedele, unice în lume, au fost bătute **în** ***s***ecolul I î.Hr. și se află în diverse muzee, colecții particulare și bănci.*Tezaurul de la Biia*, jud.Alba, compus dintr-o cană de ritual și o brățară din secolul al VII-lea î.Hr. O piesă se afla la *Muzeul National de Istorie Bucuresti****,*** iar alta la Viena*. Tezaurul de la Sânnicolau Mare*, jud. Timiș. Datat în veacul al X-lea d.Hr., acest fabulos tezaur din aur se află în prezent la *Muzeul din Viena*; *Tezaurele de la Simleul Silvaniei*, jud. Salaj. Primul dintre ele, descoperit în 1797, se află la *Muzeul din Viena*, iar cel de-al doilea, descoperit în 1889**,** datat începutul secolului al V-lea d.Hr. este expus la *Muzeul din Budapesta*.

Prin vechimea lor apreciabilă lor, cele două tăblițe votive achiziționate la Viena pot fi incluse în rândul tezaurelor arheologice antecreștine. Enumerăm aici câteva dintre aceste tezaure, păstrate pe teritoriul țării noastre: Mormântul de la Neptun, jud. Constanța, din al cărui inventar amintim diadema de aur și oglinzile din bronz; este prezent printre exponatele *Muzeului de Istorie* din Constanța. Aici sunt expuse piese din diverse tezaure funerare romane, mai

ales din anticul Tomis. *Tezaurul de la Galeșu*, Poarta Albă, Jud. Constanța, aflat în prezent la *Muzeul Național de Istorie* București, este datat 500 î.Hr.

7. Tezaure aflate la Muzeul Național de Istorie din București.

Aici sunt păstrate unele dintre cele mai prețioase obiecte ale atrimoniului cultural și istoric românesc: *Tezaurul de la Moigrad*, Jud. Sălaj, datând din prima jumătate a mileniului al IV-lea î.Hr. (conține cel mai mare obiect din aur descoperit până în prezent în România); *Brățările de aur dacice*, secolele I î.Hr. – I d.Hr., descoperite la Sarmisegetuza Regia (Grădiștea Muncelului, jud. Hunedoara) prin braconaj arheologic, în perioada 2000 – 2001. Acestea au fost scoase din țară si comercializate ilegal. Până în anul 2008, statul român a reușit recuperarea a 9 din cele 15 obiecte de aur descoperite. *Tezaurul de la Săcuieni,* jud. Bihor, datat sec. al X-lea; *Tezaurul de la Pecica-Rovine*, jud. Arad, din secolul al VII-lea î.Hr. *Tezaurul de la Ostrovul Mare*, jud. Mehedinti, din **e**poca de mijloc a bronzului – secolul al XVI-lea; *Tezaurul de la Hinova*, jud. Mehedinți, datat sec. al VIII-lea î. Hr.**.** *Tezaurul al II-lea de la Apahida*, jud.l Cluj, datând din sec. V d. Hr. *Diadema princiară getică de la Bunești*, jud. Vaslui, datată sec. IV-II, î. Hr.; Un *pandativ din aur*, descoperit la Gumelnița, Jud. Călărași, făurit în mileniul III, î.Hr.; *Tezaurul de la Perșinari*, Jud. Dâmbovița, din epoca de mijloc a bronzului, sec. al XVI-lea î.Hr.; *Tezaurul de la Băiceni, com*. Cucuteni, Jud. Iași, reprezentativ pentru arta traco-getică din sec. al IV-lea î.Hr. *Tezaurul de la Stâncești*, Jud. Botoșani, datat sec. V î.Hr. *Coiful getic de aur de la Poiana-Coțofenești*, jud. Prahova, datând din sec. IV, î.Hr.

Alte prețioase tezaure arheologice se găsesc depozitate la muzee de pe teritoriul românesc, dintre care amintim *Tezaurul de la Brad*, Jud. Bacău, care prezintă cele mai vechi obiecte de aur, făurite cu 7000 de ani în urmă, aparținând culturii Cucuteni; sunt expuse la *Muzeul din Roman; Tezaurul de la Rădeni,* jud. Neamț, aflat la *Muzeul din Neamț*. *Diademele de la Sărmășag*, jud. Salaj. Epoca de mijloc a bronzului – secolul al XVI-lea î.Hr. sunt expuse în sălile *Muzeului de Istorie Cluj-Napoca* . *Inel de aur* – Turda, jud. Cluj**.** Secolul V d.Hr. *Muzeul de Istorie Turda.*

PARTEA a V-a

1. ***”Cultului Cavalerilor Danubieni” în istoriografia românească. Note de lectură.***

Studiul *”Cultului Cavalerilor Danubieni”* a suscitat interesul, deopotrivă şi imaginaţia, unor cercetători şi istorici români și străini, precum: Teohari Antonescu, Iozef Hampel, Mihail Rostovtev, Franz Cumont, Em. C. Grigoraş, Dumitru Tudor, Mircea Dogaru şi alţii.

Dificultatea abordării acestor subiecte constă în faptul că despre *”Cultul cavalerilor danubieni”* nu ne-au parvenit nici un fel de izvoare scrise, cu excepția puținelor artefacte de acest gen, unele descoperite și pe teritoriul țării noastre, aflate în prezent în câteva muzee ale lumii.

Pentru a înțelege esența acestui cult antecreștin, venerat și pe teritoriul României, am parcurs mai întâi primele descrieri făcute de Al. Odobescu. Acesta a avut la dispoziție doar un număr de patru reprezentări votive, în timp ce astăzi numărul acestora depășește două sute de piese arheologice. Cu toate acestea, el a reușit să observe în mod corect că este vorba de manifestarea unui fenomen religios, independent de celelalte, și oarecum diferit de multe altele precedente, cum ar fi cultul dedicat zeului Mihra, cu care are totuși unele simboluri iconografice comune.

Analizând imaginile acestor plăcuțe votive se observă existența unor practici cultice destul de ciudate, dar păstrând modelul altor religii de mistere anterioare (*Mithra, Magna Mater, Sabazios, Cabiri*), în care se pronunță formule sacre, sunt prezente obiecte cu o semnificație mistică ascunsă, redate prin imagini sacre, și, în ansamblu, se ajunge la organizarea unui spectacol liturgic inspirat din mitul zeilor.

În toate aceste scene, sau în marea lor majoritate, apar soarele și luna, sau cele două stele, o zeitate supremă, în fața căreia se află un trepied delfic, peste care se află așezat peștele, și evident ”*Cei doi călăreți*”, arătând semnul victoriei. Sub copite se află două trupuri prăbușite.

Al. Odobescu a explicat semnificația acestor personaje: *”Calăreții sunt eroi solari, răsplătiți cu imortalitatea de către zeița morților și a profeților, pentru faptul de a fi învins forțele răului. Caii sînt animale funerare și solare, care îi ajută pe cavaleri în lupta cu dușmanii chtonieni și permit ascensiunea și solificatio. Cavalerii danubieni sunt ghizi ai sufletelor spre imortalitatea astrală, inițiatul în mistere trecând printr-o moarte simbolică, reprezentată prin acoperirea sa de către cei doi zei cu o piele de berbec”.*

În veacul al II-lea d. Hr., conform modelului acestui cult, în spațiul balcanic au luat naștere misterele *”Cavalerilor Danubieni*”, în special pe teritoriile triburilor geto-dacice. De aici se deduce că în Dacia exista un fond religios aniconic, cu nevoia de a se înnoi, de a se schimba prin intermediul unui set de reprezentari.

La început, au predominat tăblițele cu un singur cavaler; apoi, sub influența cultului misterelor cabirice, combinate cu cultul dioscurilor, călărețul a fost reduplicat, dând naștere imaginilor iconografice cu doi cavaleri.

Odobescu a susținut ideea împrumuturilor făcute de cultul *”Cavalerilor Danubieni”* din iconografia misterelor de la Samotrache, susținând că *"nous avons recuelli dans la vallee du bas Danube, une serie nombreuse de monuments grossiers ou sont sculptes, sur pierre et sur metal, des cavaliers portant des bonnets phrygiens sur la tete, des dracones ou enseignes anguirbrmes et les doubles haches ou bipennes â la main, et foulant toujours sous les pieds de leurs chevaux un cadavre humain. En negligeant les accessoires nombreux qui accompagnent cette scene, nous ne saurions expliquer ces images que par un culte des deux Cabires, vainqueurs de leur troisieme frere, culte qui, des rives orientales du Pont-Euxin, serait passe en Dacie. ”*

Ideea sincretismului, a contaminării *”Cultului Cavalerilor Danubieni”* cu o serie de ritualuri specifice altor religii preexistente a dăinuit mult timp. Odobescu, Hașdeu, Tocilescu sau Teohari Antonescu[64] sunt doar câțiva dintre susținătorii acestor idei.

Iată ce scria în 1929 Al. I. Săndulescu [65]: *”Zeii Cabiri. Prin ținuturile daco-getice mai întâlnim, în același chip, și prezența Zeilor Cabiri sau a Cavalerilor Traci. Acești zei, numiți și Cavalerii Danubieni, apropiați de multe ori cu Acvinii și Disocurii, au avut un cult foarte răspândit, ceea ce a determinat pe mulți să le închine studii speciale.”*

Același autor menționează și părerile emise de V. Pârvan în această chestiune[66]. Marele arheolog român făcea distincție între *Cabirii Sudici* și *Cabirii din vremea romană*, susținând însă originea iraniană a *”Cavalerilor Danubieni”*[67].

”Dându-le un caracter uranian, Pârvan e de părere că acești zei au existat și la Daci. Au existat ca niște zei cerești, fără acel cult misterios, ce se obișnuia numai la Cabirii din sud. Cabirii din Dacia, Cavalerii Danubieni, sunt zei ce

---

[64] Teohari Antonescu, *”Cultul Cabirilor în Dacia*”, București, 1889

[65] Al. I. Săndulescu, *”Religiunea daco-geților Studiu asupra credinței religioase la daci, înainte de a îmbrățișa creștinismul*”, București, 1929, p.44

[66] V. Pârvan, *”Contribuții epigrafice la istoria creștinismului dacoroman”*, București, 1911; idem, *”Descoperiri nouă în Schythia minor”*, în *”Analelel Acad. Rom, Mem.Sec.Ist, Seria 2, Tom 35”*, București, 1912-1913

[67] idem, *”Getica”*, p. 156.

străbat văzduhul și stăpânesc furtunile, însă ca zeu suprem rămâne tot Zalmoxe."[68].

Acestei viziuni i se alătură și I. Andrieșescu [69], acompaniat de alți cercetători ai acelei epoci, încât teoria sincretismului cultului "*Călăreților Danubieni*" părea imuabilă.

Totuși, începând cu anul 1937, istoricul D. Tudor va susține timp de aproape o jumătate de secol o opinie distinctă, combătând confuziile create în istoriografia românească între cultul "*Cavalerului Danubian*" și alte culte asemănătoare, în special lipsa de adevăr a susținerilor care creau o identitate între "*Cultul Călărețului Trac*" și "*Cultul Cavalerilor Danubieni"* [70].

Acesta a oferit lumii științifice încă din anii 40 ai secolului XX criterii de clasificare a tăblițelor votive dedicate "*Călărețului Danubian*", în funcție de imaginile iconografice și elementele grafice prezente pe aceste artefacte. În prezent, acest sistem este continuat și dezvoltat de cercetătorul Rudolf Franz Ertl, care a realizat o sistematizare a tipologiei acestor tăblițe.

[68] Al. I. Săndulescu, ibidem.

[69] *"Câteva considerațiuni asupra unor străvechi elemente de credință religioasă în Dacia timpurilor preistorice*", art. în *"Omagiu lui Ramiro Ortiz",* București,, 1929, p.12-18

[70] Tudor D., "*Corpus Monumentorum Religionis Equitum Danuviorum (CMRED)*, Leiden , Vol I 1969, Vol II 1976

PARTEA a VI-a

Concluzii

În provincia Dacia au predominat, până acum, descoperirile de obiecte de plumb de mici dimensiuni, mai ales acelea cu caracter religios, precum plăcuţe votive cu reprezentarea *”Cavalerilor Danubieni”*, statuete, *plăcuţe defixiones*, oglinzi, etc.

Arealul mare de răspândire a **oglinzilor de plumb, precum și a plăcuțelor votive** în zona geografică a Dunării de Jos (cuprinzând cele două provincii Moesia şi Dacia) evidențiază prezenţa aici a unui cult comun, deservit de ateliere comune.

”Tăblițele anepigrafe de la Viena”[71] demonstrează, în mod elocvent, complexitatea unei religii al cărei conținut rămâne încă inaccesibil, demonstrând existența unei *”civilizații europene arhaice”*(Mircea Eliade)[72], dezvoltată pe direcții diferite de cele ale culturilor din Orient sau Europa Septentrională.

În lipsa unor altare, sanctuare sau temple de cult, aceste artefacte rămân printre puținele dovezi ale existenței acestei credințe.

Dată fiind raritatea acestor artefacte, orice nouă descoperire de tăblițe votive este prezentată în revistele de specialitate ca o remarcabilă contribuție la cunoașterea acestui palpitant subiect al istoriei străvechi.

Dar de ce sunt atât de rare tăblițele votive amintite în acest studiu ?

Este posibil ca locuitorii acestor provincii să fi avut cunoștință de caracterul periculos al contactului corpului uman cu obiectele de plumb, mai ales să fi știut efectul nociv al purtării acestor artefacte, fapt ce explică de ce nu există sisteme de prindere, specifice amuletelor.

Și Romanii au fost conștienți de faptul că plumbul cauza probleme grave de sănătate, chiar nebunia și moartea. Cu toate acestea, ei au fost convinși de utilitatea acestui metal (vase de plumb, îndulcirea vinului acru cu acetat de plumb, cosmetice, monede, vopsele, echipamentul de război – scut, mănuși etc), încât au ignorat aceste pericole, cu bună știință.

Pe lângă valoare lor de piese de colecție, aceste tăblițe au și o valoare artistică evidentă, care rezultă din următoarele caracteristici:

---

[71] Am denumit în mod special aceste tăblițe cu apelativul ”anepigrafe”, pentru a le deosebi de alte tăblițe de plumb, având texte scrise, cum ar fi de exemplu: tăblițele romane sau grecești din plumb, conținând blesteme, tăblițele de plumb de la Sinaia, Efesia Grammata, tăblițele de plumb din Valea Iordanului, etc.

[72] Cu excepția cultului lui Dionysos, toate religiile de mistere sunt de origine orientală: frigiană (Cybele, Sabazios și Attis), egipteană (Isis și Osiris), feniciană (Adonis), iraniană (Mithra), unele dintre ele fiind preluate de lumea greco-romană și adaptate (Misterele de la Eleusis, orfismul).

- *Reprezentativitate*. Față de repertoriul tipologic al artefactelor din plumb, prezentând cultul *”Cavalerilor Danubieni”,* găsite până în prezent, *Tăblița ”A”* ocupă o poziție singulară, prin modul în care este așezat simbolul peștelui (în registrul superior).
- *Coerență grafică și structurală a simbolisticii*. Elementele grafice cu valoare de simbol sunt clar reprezentate și ușor identificabile, cu excepția simbolului celor patru puncte, desemnând cetatea sau așezarea umană, situată în registrul inferior al *Tăbliței ”A”,* care ar putea da totuși naștere la o interpretare ambiguă. Din acest punct de vedere, compoziția plastică este impecabilă.
- Din punctul de vedere al *frecvenței (raritate sau unicitate*), cele două plăcuțe sunt piese extrem de rare, dar nu excludem chiar ca acestea să fie cap de serie, fie să facă parte dintr-o serie restrânsă.

Dar aceste exemplare mai au însă o neașteptată valoare istorică. Așa cum am arătat mai sus, tăblițele din plumb, înfățișând doi cavaleri, sunt specifice Daciei, ele fiind specifice exclusiv veacului III, d. Hr.[73] , fiind realizate cu matrițe dacice. Totuși, ele provin din arealul arheologic al Panoniei Superioare, din apropiere sau chiar din situl arheologic de la Carnuntum (Austria), cum a demonstrat cercetătorul Rudolf Frantz Ertl.

Regiunea unde au fost identificate aceste plăcuțe de plumb, Panonia superioară, mai precis castrul de la Carnuntum, are pentru români o semnificație aparte. Aici a fost încoronat ca *”Imperator”* strănepotul lui Decebal, pe numele său **Cornelius Publius Regalianus**[74], care și-a stabilit capitala imperiului său aici, deși provincia aceasta era supusă în permanență atacurilor sarmaților iazigi.

Trebollio Pollio *(” Scriptores Historiae Augustae*”)[75] spune despre acesta că era de neam dacic, fiind chiar rudă cu însuși Decebal, totdeauna un bărbat priceput în treburi militare, este comandant general al forțelor armate din Illiria, căruia i se subordonau trupele din Thracia, Moessia, Dalmatia, Pannonia si Dacia[76], motiv pentru care este demn de a fi Împărat *(”quod dignus videretur imperio”*).

Regalianus, în fruntea *legiunilor a XI-a, a XIII-a , a XIV-a Gemina si a V-a*

[73] **Vezi supra, p. 35.**

[74] **O serie de cronicari ai vremii amintesc de acest viteaz urmaș al lui Decebal:** *Dexip (“Scitice”), Eutropius (“Breviarum ab Urbe Condita”), Sextus Aurelius Victor (“Breviarum Rerum Gestarom Populus Romani”), Flavius Vopiscus (“Historiae Augustae”), Aethicus Hristicus in (“Cosmographya”).* **Informaţii despre aceste fapte mai găsim la numeroşi autori contemporani sau care au trăit imediat după: Euagrios, Aelius Spartianus, Aelius Lampridius, Iulius Capitolinus, Vulcacius Gallicanus, Trebellio Pollio, Rufius Festus, Zosimos.**

[75] **Tyranni Triginta (”Viețile celor 30 de uzurpatori”).**

[76] ***“…gentis daciae… Decibali ipsius ut fertur ad finis… vir in re militari semper probatus… dux factus est et dux totius Illyrici habeat in potestaem Thracios, Moessos, Dalmatos, Pannonios, Dacos exercitus…”***

Macedonica, a salvat imperiul roman de invazia sarmaților (acești ocupaseră Dacia, dar au fost învinși de viteazul comandant dac în bătălia de la Scupi, din luna iunie 258, d. Hr., iar țara a fost eliberată). Ca urmare, populația provinciilor de la Dunărea de Jos precum și guvernatorii l-au proclamat Impărat: *"Augustus IMP. Cornelius Publius Regalianus"* [77]. Luptele sale împotriva lui Gallienus, pentru obținerea independenței Daciei, au durat aproape 10 ani

Aureolat de măreața victorie obținută împotriva invadatorilor sarmați, sprijinit de o armată formată preponderent din luptători daci și traci, având o ascendență regală dacică (urmaș direct al lui Decebal), acest împărat își extinse puterea peste teritoriul întregii Dacii (Thracia, Moessia, Macedonia, Dalmația, Illiria, Pannonia, Dacia traiană) dar și dincolo de hotarele acesteia, pe teritoriile dacilor liberi, ale carpilor din Moldova, ale costobocilor – începând din nordul Maramureșului și până în Boemia, până la Nipru si Bug, ale tyragetilor de pe Nistru și peste aceste meleaguri.

Acesta reprezenta simbolul luptei de eliberare de sub apăsătoarea ocupație romană (nu numai militară dar și economică), o speranță în reunificarea vechii Dacii, în hotarele din vremea mărețului Burebista.

Ca simbol al autorității sale, Cornelius Publius Regalianus bate la Carnuntum monede de argint cu chipul său, devenite rarisime piese de colecție, în zilele noastre.[78]

Monede emise în timpul lui Regalianus, înfășișându-l pe acesta și soția sa, Împărăteasa Augusta Sulpicia Dryantilla

[77] **În unele surse istorice acesta este numit fie Publius Cassius Regalianus (în *"Historia Augusta"*), fie** *Trebellianus* **(în *"Eutropia"*).**

[78] **Nu se cunosc decât 25 de exemplare de monede cu chipul lui Regalianus.**

După tumultoasa sa domnie, acest urmaș al lui Decebal (considerat de cronicarii timpului drept împăratul *”uzurpator*”, fiind unul dintre cei *”30 de tirani*”) se confruntă la data de 23 august 268 d. Hr. cu armata lui Gallienus, bătălia fiind nedecisă. În condiții niciodată clarificate, Regalianus[79] dispare de pe scena istoriei (fie în urma unei răzmerițe a soldaților roxolani din armata sa, cumpărați de adversarul său, Gallienus, și determinați să trădeze, fie sucombând de moarte naturală, fie înecat, într-o întâmplare tragică.)[80]

Soția sa, *Sulpicia Dryantilla*, căreia Regalianus îi conferă numele de Augusta, pentru a putea fi legitimată drept consoartă de rang imperial, este recunoscută drept împărăteasă de către triburile carpilor liberi, care luaseră conducerea statului dac.

Despre această împărăteasă se cunosc puține date: făcea parte dintr-o familie de patricieni bogați, foarte influentă în Senatul de la Roma. Era fiica Claudiei Ammiana Dryantilla și a lui Sulpicius Pollio, senator și ofițer sub împăratul Caracalla[81].

La rândul ei, a bătut monedă cu chipul ei. Și aceasta reprezintă una dintre cele mai rare și mai căutate monede romane.

Împărăteasa Augusta Sulpicia Dryantilla

Din nefericire, și aceasta dispare, tot în condiții neelucidate, în anul 270 d. Hr. Dar Dacia va continua să existe: ea se reintegrează Imperiului Roman, în baza unei înțelegeri cunoscute sub numele de ”*Legământului lui Aurelian***”** (acord semnat lângă Aquileia[82]), uneori respectat de către romani, alteori nu.

[79] **Literatura dedicată faptelor și domniei lui Regalian este relativ săracă. De bază este ”*Scriptores Historiae Augustae”*. Dintre autorii români amintim pe I.C.Drăgan, Ion Pachia Tatomirescu, G. D. Iscru iar dintre străini menționăm pe autorii maghiari Jenö Fitz, ”*Ingenuus et Regalien*”, Paris, 1966; idem, *”La Pannonie sous Gallien*”, Paris 1976, Andreas şi György Alföldi, tată şi fiu, precum și mai recentele studii aparținând lui William Leadbetter, *(”Regalianus*”, 1988), Yves Roman (”*Împăraţi şi senatori. Istoria politică a Imperiului Roman. Sec. I-IV ”*, 2001), tradusă şi în româneşte.**

[80] **D. Kienast, ”*Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*”. (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft), 1970; B. Saria, ”*Zur Geschichte des Kaisers Regalianus”,* Klio 30,1937, p. 352-354.**

[81] **R. Göbl, *”Regalianus und Dryantilla. Dokumentation. Münzen, Texte, Epigraphisches*” (Wien), 1970.**

[82] **cf. *”Fontes”,* II, 307**

Acest acord preciza, printre altele, că Dacia nu se va mai desprinde de Imperiul Roman, atâta timp cât la conducerea Imperiului se vor afla împăraţi de neam daco-geto-trac. Acorul prevedea ca locuitorii Daciei să fie scutiiţi de anevoioase dări. În schimb, dacii se obligau să apere granițele imperiului împotriva năvălitorilor barbari, atacând din nord şi est.

Sfârșit
VIENA
08.11.2016